

“एकोह वै नारायण आसीत्.”

॥ અનેક યુતિના પાઠથી, પ્રતિપાદિત જે એક ॥

॥ વિધિએ બોધે સેવ્ય છે, તેજ તત્વ છે એકઃ ॥

શ્રીમતે રામાનુજાય નમઃ

ગુજરાતીમાં

શ્રી રહસ્ય સાર.

લખી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

રંગપ્રસાદ પ્રભુલાલ શ્રી વૈષ્ણ

સુ. રાધન

આવૃત્તિ ૧ લી.

સંવત ૧૯૭૧.

અમદાવાદ. “ શ્રી સત્યવિજય ” પ્રિન્ટીંગ પ્રે. .

શા. સાંકળચંદ હરિલાલે છાપ્યો.

કિંમત રૂ. ૦-૨-૦.

વેદાંત સૂત્રથી જાણવા, જ્ઞાસા જે એક ॥

અખીલ હેય ગુણ પ્રત્યનીક, નિરગુણે તે એક. ॥

પ્રમાણથીજ પ્રસિદ્ધ છે, સગુણ શ્રીહરિ એકઃ ॥

શ્રી સંપન્નારાયણા, એક નિશ્ચયે એક ॥

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૮૮૦ દ્વારકા

પુસ્તકનું નામ ૨૮૨૫ ૨૫૨

વિભાગ ૭૨૨૪

“ एकोह वै नारायण आसीत्. ”

॥ अनेक श्रुतिना पाह्यी, प्रतिपादित जे એક ॥
॥ વિધિએ બોધે સેચ્ય છે, તેજ તત્વ છે એક ॥

શ્રીમતે રામાનુજય નમઃ

ગુજરાતીમાં

શ્રી રહસ્ય સાર.

લખી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

રંગપ્રસાદ પ્રભુલાલ શ્રી વૈષ્ણવ.

મુ. રાધનપુર.

આવૃત્તિ ૧ લી. સંવત ૧૯૭૧. પ્રત ૩૦૦

અમદાવાદ “ શ્રી સત્યવિજય ” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
શા. સાકળયદ હરિલાલે છાપ્યો.

કિંમત રૂ. ૦-૪-૦.

વેદાંત સૂત્રથી જાણવા, જાણાસા જે એક ॥
અખીલ હેય ગુણ પ્રત્યનીક, નિરગુણે તે એક. ॥
પ્રમાણથીજ પ્રસિદ્ધ છે, સગુણ શ્રીહરિ એક; ॥
શ્રી સપ્તારાયણા, એક નિશ્ચયે એક ॥

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અપદાલક
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

૫૮૫૭

— — — — —

શ્રીમતે રામાનુજાય નમઃ;

શ્રી ૧૦૮ શ્રીમાન્ સ્વામીજી વૈકુંઠવાસી શ્રી કમલનયન શાસ્ત્રીજી મહારાજના ચરણકમલમાં અડિયેન દાસોડરિમ વિં વિં કે શ્રી મદુલય વેદાન્ત પ્રવર્તકાચાર્ય શ્રીગોવર્દ્ધનપીઠાધિપતિ શ્રી બાલન કુલપ્રદીપ મહાન પ્રતાપી આચાર્યવર્ય શ્રીરંગસુરીની કૃપા કટાક્ષથી અમ્હારા પૂર્વજ દાદા શ્રી નૃસિંહ મહેતાજીના ચોરામાજી આપ શ્રી સમ્પ્રદાય વિજયાર્થે ઘણા વર્ષો મુઘી વિરાજી રહ્યા તેમા કેટલાક વર્ષો પર્યંત દાસના પિતાશ્રી પ્રભુલાલભાઈ ઉપર જૂનાગઢમાજી આપની અપૂર્વ કૃપા વિશેષ રહ્યાનો, અનાયાસેન બાલ્યાવસ્થામા સ. ૧૯૩૮ મા આ દાસ જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા શ્રી ૧૦૮ શ્રી સુદર્શન શાસ્ત્રીજી મહારાજના યાત્રામા ફરતા આપના ધામે પચાર્યા ત્યારે દરોને આવી ચડતા, આપે અદ્ભૂત પરિચય આપ્યો અને ત્યાર પછી કમલ શ્રી રહસ્યસારોપદેશ અને દ્વયાર્થ ગર્ભપૂર્ણ આલવદાર સ્તોત્રરતન પ્રેમ અને દૃઢ આગ્રહપૂર્વક પ્રસાદરૂપે આપના વચનોમા “ શ્રી રંગકે પ્રસાદમે ” પ્રદાન કર્યા હતા એ પ્રસંગાદિના સ્મરણપૂર્વક આપના ચરણકમળનુ ધ્યાન કરીને આ ગુજરાતી શ્રી રહસ્ય સાર આપના જ કરકમળમા સમર્પણ કરૂ છઉ તેનો સ્વીકાર થાવાની પ્રાર્થના છે

સ. ૧૯૭૧ ના }
અષાઢ સુદી ૧૧ }
મુ. રાધનપુર. }

ભવદીય દાસાનુદાસ
દીન કિંકર
રંગપ્રસાદ શ્રી વૈષ્ણવ

શ્રીમતે રામાનુજય નમઃ

આ રહસ્યસાર વૈષ્ણવ માત્રને અનુષ્ટેય છે એકેએકે સમગ્ર ૧૮ રહસ્યની ઉપાસના યથાસામર્થ્ય સંપાદન હરેક વૈષ્ણવ કરી શકે છે આ રહસ્યોમા કોઈ વિકલ્પ કે પરસ્પર વિરોધ નથી

જે એકાતિક નિત્ય કિંકર થઈ શકશે તેજ અભ્યાસ વધારીને આચાર્ય આધીન સર્વાત્મના બની જઈને બેશક પરમૈકાતિક પણ બની જશે એકે વખતે સર્વ રહસ્ય ઉપાસના થવી કઠણ લાગશે. પરંતુ ક્રમશઃ અભ્યાસથી સર્વ ઉપાસના પરીપકવ શ્રીહરિ કૃપામળથી શ્રી ગુરુપ્રતાપથી અવશ્ય બની જશે. સંકલ્પ નિશ્ચય નીજા બળની માત્ર અગત્ય છે

બ્યહવાર અને ગદર નિમિત્તે સત્સપ્રદાયથી વિમુખ અજ્ઞ બદ્ધે વિપરીત વિચાર આચાર વિજ્ઞાનીય ધર્મ કર્મવાળાઓના સગમા અનેક વિધિ વૈષ્ણવોને આધુનિક સમયમા આવતુ રહેતુ ભમતુ પડે છે. પરંતુ પોતાના સત્સપ્રદાયાનુગુણ નિત્યકર્મ સ્વસિદ્ધાંત અનુષ્ઠાનને તેથી જાખ ન લાગે પાસ ન બેસે તે સલામતી સાચવી લેવા સારુ યુવક વૈશ્ણવોને આ રહસ્યસાર સ્વધર્મ કર્મ નીજાવાન અનુષ્ઠાનવાન યથાસમય યથાશક્તિ બનાવવામા શ્રીહરિ કૃપાથી વિજ્ઞ થશે એટલે આ કૈકર્ય સાર્યકતાને પામશે. સુખદુખ હાની લાભ પ્રાપ્તિ બ્ય સધળુ પ્રારબ્ધાનુસાર બને જાય છે. સત્સપ્રદાય નીજા છે, તો તદનુગુણ સત્કર્મ આરાધનાદિમા પ્રમાદ આલસ્ય ઉપેક્ષા કેમ જાણે? ને સત્કર્મથી આલોક પરલોક બેઝી બાળ સુધરે છે. સ્વ સપ્રદાય નિર્વાહમા સદેહ આવે તે શાસ્ત્રપદ્ધતી શીજ્ઞસેવન પ્રત્ન

પરિપ્રશ્નથી નિવારવો ઘટે છે. વિશ્વાસ છે કે ભક્તીપૂર્વક આ રહસ્યો સેવ્યાથી વાસ્તવિક ઉપાસના કરે ગયાથી સર્વ સદેહ નિવૃત્ત થઈ જશે.

આ રહસ્યો શ્રીભાષ્યકારના વચન છે. શ્રીસપ્રદાયસ્થ વૈષ્ણુ-
વાને સ્વીકાર્ય છે. રહસ્યનો અભિપ્રાય માત્ર સંપાદન કરવાનો
યત્ન થયો છે.

વૈષ્ણુને કેવા થવું શુ શુ કરવું જોઈએ. ભગવતપ્રાપ્તી ક્યારે શી
રીતે થઈ જાય છે ? તે પ્રતિપાદ્ય વિષય આમા છે પરમોપયોગી
ખાસ અનુષ્ટેય છે

વિશ્વાસ છે કે મહાત્મા વૈષ્ણુવ ભગવદ્ભક્ત લોક આદરપૂર્વક
કૃપાપૂર્વક ! રહસ્યસારનું સેવન કરશે વિચારશે યદ્યપિ કયાહી કઈ
અજ્ઞાન કે અલ્પજ્ઞતા દોષ દૃષ્ટીગોચર થશે તો તે તેમની કૃપા ઔદા-
ર્યમા ક્ષતગ્ન્ય બનશે, એમ પ્રાર્થના છે. ફરીને પ્રાર્થના એજ કે જે
કઈ શ્રીહરિએ આ લેખ ગુજરાતીમા લખાવ્યો છે તે ઉપર ધ્યાન
અપાય અને એકાગ્રતાથી ધીરેધીરે નિયમસર તેમા મન લગાવાય
એટલે દાસનો આ યત્ન કૃતકૃત્યતાને પામે. અસ્તુ. શ્રીહરયે નમઃ
શ્રાયે નમઃ શ્રીમતે રામાનુજાય નમઃ અસ્મદ્ ગુરુભ્યો નમઃ. અસ્મદ્
સર્વ ગુરુભ્યો નમોનમ

સ ૧૯૭૧ ના અષાઢ સુદી ૧૧ } દીન કિંકર રંગપ્રસાદ.
મુ. રાધનપુર.

શ્રીમતે રામાનુજાય નમઃ

—અથ રહસ્ય સાર—

અનાદિ કર્મ પ્રવાહથી સસાર સમુદ્રમા બદ્ધ જીવો નિમગ્ન છે. તે છતાં તેમાંથી નીકળવાને ઉપાય નહીં કરતાં અહતા મમતા રાગદ્વેષાદિ વિવિધ દોષયુક્ત જીવન ગાળે છે, જેના પરિણામે ફરી ફરીને એજ સસાર પ્રવાહમા વહેતા પૂરમા-જન્મ મરણરૂપ શ્રમ-રમા-ધુમતાજ રહે છે.

જે જીવો તત્વજ્ઞાન રહિત છે,—કેવલ બાહ્ય વિષયનેજ જાણવા-વાળા છે, કર્મ કરે છે, તો તે પણ કેવળ ભોગનેજ અર્થે; અથવા ભોગનો ઉપભોગ કરે છે તે પણ કેવલ કર્મ કરવા ખાતરજ, તે જીવો જેમ નદીની કાદવ-કચરાવાળી પૂર ભરતી-રેલ-મા ધુમતા કીટો સુખ પામતા નથી તેજ હિસાબે જન્મ જન્માતરે પણ કાષ્ઠજ સુખ પામી શકતા નથી

“ મમૈ વાશો જીવ લોકે જીવમૂત સનાતન ” એ શ્રી ભગ-વદ્ વાક્ય છે તે પ્રમાણે જીવ તો ભગવાનનો અશ છે.

હવે અંદ્રૈતીઓ કહે છે કે જીવ એજ બ્રહ્મ છે. અવિદ્યાના આવરણને લઇનેજ બ્રહ્મજીવ જીવ સજ્ઞા પામેલો છે પરંતુ પ્રમાણો તપાસતા આ કહેવું અયુક્ત અને વિરૂદ્ધ છે એમ નિશ્ચય થાય છે. ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સ્વાશ્રમૂત જીવને નિરતર સસારમા પડેલો જોઇને શ્રીમન્નારાયણને અત્યંત કૃપા ઉપજે છે.

एवं संसृति चक्रस्थे भ्राम्य माणे स्वकर्मभिः
जीवे दुःखाकुले विष्णो कृपा काप्यु पजायते ॥

અર્થાત્ સ્વકર્મથી સસારચક્રમાં ભ્રમતા-દુઃખથી વ્યાકુળ રહેતા-જીવના હિતખાતર ભગવાન વિષ્ણુમાં કૌંઠ વિલક્ષણ કૃપા ઉદ્ભવે છે.

ભગવત્ અનુગ્રહ-કૃપા-ની વિલક્ષણતા એજ કે તે જીવ ભગ-વત્ કૃપાપાત્ર થાતાવેતજ મોક્ષમાર્ગને રસ્તે તે લાગે છે, એજ તેનું મહા ભાગ્ય-સૌભાગ્ય છે.

ભગવત્ કૃપાની નીશાની એ છે કે જટ તે જીવ આચાર્યની શોધમાં પડે છે કારણ કે આચાર્ય વગર કાંઈજ બની શકતું નથી. તે આચાર્ય પ્રાપ્તિના છ હેતુઓ છે —

ईश्वरस्य च सौहाद्रं यदृच्छा सुकृतं तथा.

विष्णोः कटाक्ष मद्देष अभिमुख्यं च साविकः

संभाषणं षडेतानि ह्याचार्य प्राप्तिहेतवः ॥

આ વાત સકલ સપ્રદાય સિદ્ધ છે આચાર્ય વિના ઇતર કોઈ એહેવા સમર્થ નથી કે જે જીવને સસાર કુપથી કહાડીને ભગવત્ પ્રાપ્તિના માર્ગ ઉપર મૂંડી શકે. શ્રુતી પણ એમજ કહે છે કે “ સગુરુમેવાભિગચ્છેત સમિતપાણિ શ્રોત્રિય બ્રહ્મનિષ્ઠમ્ ” ભગ-વત્પ્રાપ્તિની મરજી થઈ કે તુરત શાસ્ત્ર અને બ્રહ્મનિષ્ઠ ગુરૂ પાસે જવું જોઈએ પરંતુ ગુરૂ સમીપ ખાલી હાથે જવાનું નથી પાસે કાંઈ પણ ન હોય તો છેવટે એક સમિધજ હાથમાં લઇને જવું.

ભગવત્કૃપાથી આચાર્ય પ્રાપ્તો થાય છે. અને આચાર્ય કૃપા વગર કોઈથી પણ સસારથી પાર ઊતરાતું નથી બદ્ધે આચાર્ય અપરાધ થઈ જાય તો તેથી પણ ફરી ફરીને સસારમાં ગોથા ખાવાનાજ રહે છે. કપટાદિ દોષ રહીત શિષ્યની શુદ્ધ નિર્મલ વૃત્તિ તપાસી અજમાવી લઈને કેવલ કૃપા માત્રથી આચાર્યશ્રી પણ શિષ્યને શાસ્ત્રવિધિ પુર સર શ્રીમન્નારાયણના ચરણાર્વિદ્ધમા પ્રપત્તિ કરાવી દે છે

પરમાત્મા સકલાતર્યામો છે એટલે શ્રી મુકુંદ સ્વામી સ્વયં જીવને નિજ ચરણમાં લગાવી શકે છે. તથાપિ ભગવાન પુરુષકારની અપેક્ષા રાખે છે. અને તેજ કારણથી આચાર્યદ્વારા જીવને સ્વીકારે છે. અને જીવ પણ આચાર્યકૃપા પૂર્વક મળેલા-સાપડેલા ઉપદેશથીજ ભગવત્ ચરણાર્વિદ્ધની પ્રાપ્તો કરી શકે છે.

જેવી રીતે લવણ સમુદ્રથી વીટાએલી અને રાક્ષસોથી ભરેલી 'શ્વકામા શ્રીરામ સ્વામીનો સંદેશો શ્રી માતંગીદ્વારા શ્રી જ્ઞાનકીજીને મળ્યો તેવીજ રીતે ભવસિંધુથી ઘેરાએલી અને દર્પાદિ ઉદગ્ર જે ઇન્દ્રીયોરૂપ રાક્ષસો તેથી અધિષ્ઠીત લકારૂપ દેહ-તેમાં રહેલો આ જીવ-તેના અર્થે હનુમાનજી રચાને શ્રી આચાર્ય તેમની કૃપા વડેજ ભગવત્ ચરણની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

ઊપર કહી ગયા કે આચાર્ય શ્રીમન્નારાયણના ચરણાર્વિદ્ધમા પ્રપત્તિ કરાવી દે છે-તે પ્રપત્તિ આકાર ત્રય સપન્ના છે એટલે તેના ત્રણ વિશેષણો છે --

૧ અનન્યશેષત્વ—એક ભગવાનનાજ ગ્રેષ (દાસ) હોવું, રહેવું.

૨ અનન્યસાધનત્વ—ભગવત્ પ્રાપ્તોમાં સાધન ઉપાય પણ એક

ભગવાનજ.

૩ અનન્યભોગ્યત્વ—આ જીવ ફક્ત એક ભગવાનનોજ “ ભોગ્ય ”
 છે ભોક્તા ફક્ત એક શ્રીપતિજ મ્હારે તો છે
 એમ સમજવું.

ઉક્ત આકાર ત્રય સ પત્રા પ્રપત્તિ ને પૂર્ણ પ્રપત્તિ છે.

શ્રી ભાષ્યકારનું વચન છે કે “ इदमेव करण त्रय एक करणे
 न्यूनता चेदपि भगवत्प्रभावत फल न्यूनता नास्ति ” ॥ દૈવ વશાત્
 પ્રપત્તિમા એકાદ એ આકાર (વિશેષણ) ની ન્યુનતા રહી જાય
 તથાપિ ભગવત્ અનુગ્રહથી ફલમા ન્યૂનતા રહેતી નથી—પ્રપત્તિ ફળ
 એજ કે ભગવત્પ્રાપ્તી અને તે પ્રાપ્તી તો કેવળ ભગવત્કૃપાને વશ છે.
 એટલે એકાદ આકારની પણ પરિપક્વાવસ્થાથી ભગવત્કૃપા થઈ
 ગઈ તો બસ ફળમા ન્યૂનતાનો સભવ નથી. ભગવત્કૃપાને આશ્ર
 યીને પ્રપત્તિ એ ભગવત્પ્રાપ્તીમા ઉપાય છે, પરંતુ પ્રપત્તિમા જીવનો
 અધિકાર થવાનેજ રવચ પ્રદાયાનુસાર વૈષ્ણવતા સ પાદક પંગ
 સ સ્કારાદિની અવશ્ય અપેક્ષા છે ને તેથીજ શ્રી ગુરુજી તે પ્રથમ
 પ્રદાન કરે છે પચ સ્કારાદિ વિના પણ જે લોકો અનન્ય મા
 ધનત્વાદિ પ્રપત્તિ આકાર સ પાદાન કરે છે તે તો પ્રપત્તિ ભાસ માત્ર
 છે અને તો એમ સમજાયું છે કે પચ સ્કારાદિ હીન પ્રપત્તિથી
 સંપૂર્ણ ભગવત્કૃપા પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી એટલા માટે દૃઢ આગ્રહ
 છે કે મુમુક્ષુ જીવે સ પ્રદાયાનુસાર વૈષ્ણવતા સ પાદક પચ સંસ્કારા
 દિ ઉપર દૃઢતર નીષ્ઠા અને વિશ્વાસ અવશ્ય રાખવા જોઈએજ.

—પ્રપન્નતા.—

—“ પ્રપત્તિઃ શરણાગતિઃ ”—

જેમ ચાતક સ્વાતિ બિંદુ વિના અમૃત પણ પીતુ નથી, તેમ સકલ પ્રયોજનના મનોરથ માત્રનો ત્યાગ કરી દષ્ટને જે પોતાને ભગવત્ શેષ (દાસ) સમજે છે, અનન્ય શેષત્વ અનુભવે છે, તેનું નામ ભગવત્ શરણાગતિ છે તેજ પ્રપન્નતા છે. પિપાસાર્ત ચાતક ભક્તે મૃત્યુવશ થાય પણ જલ સાર્ ઈન્દ્રને પણ યાચતુ નથી—તેજ રીતે ભગવત્ ઉપાસનામા અનન્ય બનીને નિમગ્ન થવું જોઈએ. અને તે દ્વાનુસંધાનપૂર્વક થવું જોઈએજ.

“નારાયણ પદદ્વન્દ્વં પ્રપન્નો યાવદાયુષમ્ ॥

“ દ્વયમાવર્તયેન્નિત્યં તસ્યાર્થ મપિચિન્તયેત્ ॥

આયુષ છે ત્યા સુધી શ્રીમન્નારાયણના ચરણ દ્વયમા સદા પ્રપન્ન જને—દ્વાનુસંધાન કરતા રહેવું જોઈએ. દ્વય મત્રનું નિત્ય આવર્તન તેના અર્થનું પણ ચિંતવન અને તે સાથે “ક્ષીરાં-મોનિધિ ” ઇત્યાદિ પ્રકારે શ્રીમન્નારાયણનું સાગોપાગ ધ્યાન; તેનું નામ. દ્વાનુસંધાન.—“ દ્વાનુસંધાનેન શ્રીરમે સુખમાસ્ત્વ ” આ રહસ્ય સવિસ્તાર સમજવાને શ્રીભાષ્યકાર પ્રણીત શ્રી શરણાગતિ મઘ છે તે બરોબર જોઈ સમજી લેવું જોઈએ અને તે સાથે ને કેવા છે ને ક્યાં છે તે સાર શ્રી રગગદ્ધ અને વૈકુંઠગદ્ધ પણ તે ભેગું જ છે તે પણ સમજવાં જોઈએ.

શ્રી શંકરસ્વામી પણ મુદ્દો એજ જાળવે છે કે—

નારાયણ કરુણા મય શરણં કરવાણિ તાવકૌ ચરણૌ ।
 ઇતિષ્ટ્પદીમદીયે વદન સરોજે સદાવસતુ ॥

સમગ્ર શ્રી ગીતાનો ઉપદેશ કરીને શ્રી અર્જુનજીને પણ ચરમ
 શ્લોકમા-ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ એજ આજ્ઞા કરી કે—

સર્વધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।
 અહંત્વાં સર્વ પાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચ ॥

શ્રી યામુનાચાર્ય સ્વામીજી પ્રપન્નતાના આ સ્વરૂપને વ્યજીત
 કરે છે કે—

નિરાસકસ્યાપિ ન તાવદુત્સહે મહેશઠાતું તવ પાદ પંકજમ્
 રુષાનિરસ્તોપિ શિશુઃસ્તનંધયો ન જાતુ માતૃશ્રવણૌજિહાસતિ ॥

બરોબરીઆ ભાઈ ભાઈ એક બીજાથી જૂદા પડી જાય છે.
 પરંતુ સમોવડ નથી હોતી ત્યાં છોડનારનો પણ પરિત્યાગ થઈ શક-
 તોજ નથી. પતિ સ્ત્રીને છોડી દે. પણ સ્ત્રી તેને તજી દઈ શકતીજ
 નથી કેમકે પોતે મરણોત્તર પણ અન્ય પુરૂષથી તેને અર્થે સંબંધજ
 ગાળી શકતી નથી. તેમજ જીવે અનેક છે. ભગવાન છોડે પણ
 સ્વામીજી મ્વસ્વામીભાવ સંબંધને પણ વ્યજીત કરે છે કે—આપ
 મને છોડો પણ મારે બીજો સ્વામી નથી પછી તમને કેમ છોડી
 શકાય ? હે મહેશ ! નિસીમ ઔશ્વર્યયુક્ત છો એટલે મહારી અપેક્ષા
 પરવા-ન હોવાથી-કદી આપતો મ્હને છોડી દો પણ હું તો પરિત્યાગ
 શું ? આપના ચરણાર્પિદના પરિત્યાગનો ઉત્સાહ-સ કદપ-વતીકપણ-

કરી શકતોજ નથી જેમકોર્ષાવર માતા પોતાના ધાવણા બાળ-
કને પટકરી દે છે પણ તે બીચારૂ બાળક માતાના ચરણોને ત્યજી
શકતુ નથી. કેમકે તેને તો આશ્રય તે માતૃશ્રીજ છે તેમ—

(૨)

—પ્રપત્તિનૈષ્ઠિકતા—

આ બીજી રહસ્ય છે અને તે એ કે પરમદયાલુતા અવશ્ય
અનુષ્ટેય છે. “ત્હણુ છેદનમા પણ પ્રભુનો ભયધારવો” “અને પ્રભુ
ચરણેજ દૃઢ પ્રીતિ ધારવી” જીવ માત્ર ઉપર પરમદયા નીભાવવી
ધટે છે. તૃણાદિ પણ સજીવ પદાર્થ છે. તે છેદવામા પણ દયાની
હાની-વિરોધ-છે

દષ્ટાત દેવાય છે કે શીયાળામા એક પારધીએ કપોતીને
જળમાજ પકડી લીધી-પરતુ ઠંડીથી જકડાઇ ગયાથી તે પારધી
વડ નીચે પડ્યો એવામા કપોત કપોતીવિયોગી વિલાપ કરતો
આવી ચડ્યો તેને જોઇ કપોતી બોલી—“રોવો ના. હું તો જળમા
છુ. પારધી આપણા વડ નીચે શીત દુઃખમાં સપડાયો છે. કોઈ
પ્રકારે પણ તેના દુઃખની નિવૃત્તિ કરો” કપોત કહે—“ એ તો
શત્રુ છે. તુને જળમા પકડી છે. તેનાપર ઉલટો ઉપકાર કંઈ ? એ
શુ યોગ્ય છે ? ” કપોતી ફરીને કહેવા લાગી—“બેશક તમને બહુ
ધર્મ થશે. દોષની ઉપેક્ષા કરો પરમધર્મજ દયા છે. તે દયાનો પરિ-
ત્યાગ કરોમાં. તેનુ શીતદુઃખ કોઈ રીતે નિવારો.”

પક્ષીમા પણ આવો ખેલ છે. તો મનુષ્યે કેમ તેવાં ન થવું.

વર્તવું જોઈએ । જેના ચિત્તમાં ઉડી દયા નથી અને કઠોર વાણી છે. તે પાપ બીજ છે મધુર વાણી અને દયાથી કેમળ હૃદય એ ધર્મ બીજથી ઉત્પત્તિનું લક્ષણ છે.

મનુમહારાજે આતુર્વણના સાધારણ ધર્મો આર્જવ, સત્ય, દમ, અને ઈન્દ્રીય નિગ્રહ-કલ્પા છે સ્મૃતિ ધર્મ માર્ગ આઠ ગણાવે છે યજ્ઞ, અધ્યયન, દાન, તપ, સત્ય, ક્ષમા, “દયા” અને અલોભ,

સારાશ કે નિજ બ્રાણ અપેક્ષાએ કરીને પણ જીવમાત્રને સ્વ-ધર્મ અતીવ રક્ષણીય છે. જેનો સમય ધર્મવિહીન જાય છે તે જીવને મુઓ છે. ‘અમે સાચાને પક્ષા વૈશ્નવ તો છીએ. તમે વૈશ્નવ કંવા છોને શું કરો છો તે અમે જાણીએ છીએ ” વગેરે સામિમાન પૂર્વક વૈશ્નવતો મોટી વાત છે પણ ગમે તે જીવ પ્રત્યે કહો નાખ્યાયી “જીવ હતા ” દોષ આવે છે । કલીકાલમા-આહવી જાતના પોતાને “પ્રપન્ન” કહેવરાવનારાઓને તો અમે અન્ય શું કહીએ ‘એટલુંજ કે “ નમો વૈષ્ણવેભ્ય નમો ભાગવતેભ્યો નમોનમ ” કારણ કે માકુરુ વૈષ્ણવકુલદુષ્ણર્ચિતામ્ ” એ મનાઇ હુકમને ચુસ્ત રીતે પાળવામાજ પ્રપાત નૈષ્ટિકતાની પરમદયાળુતાની સીમા છે. હવે દષ્ટાત પૂર કહી નાખવું જોઈએ, કપોતી કહે છે કે —

**“ यस्य धर्मं विहीनानि दिनान्या यांति यान्ति च
सलोहकारमस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ”**

માટે હે કપોત સ્વામિન્ ! કેાઇ રીતે આ પારધીની શીત નિવૃત્તિ કરો.” કપોતે ઘાસ એકઠી કરી માહે અગ્ની મૂક્યો. પારધી તાપ સેવીને હુશોયાર થયો. પછી તેના જઠરની શાંતિ અર્થે તે જોડું પ્રમ્છાપૂર્વક તેજ અગ્નીમા પડ્યું ! । તેમના શરીર અગ્નીમા રધાઇ

ગયા તે ભક્ષીને તે પારધી તૃપ્ત થયો । । । આ પુણ્યથી સ્વર્ગા રોહણુ
સાર વિમન આવ્યુ ત્યારે તે પારધી વિના સ્વર્ગે જવાની તે જુગલ
આત્માઓએ ના કહી । । । વિમાનગણો સાથેનો આ સવાદ પાર-
ધીએ સાંભળ્યો તેથી તે વિસ્મય થયો. પાશ્ર્વનાપ પામ્યો. એટલે
ચિતા રચીને સ્વચરીર ભસ્મ કર્યુ એટલે ત્રણે સાથે સ્વર્ગે સિધાવ્યા । । ।

ખીજુ દષ્ટાત કિરાત-સિંહ અને વાનરીનુ છે એક કીરાત
મૃગયા સાર વનમા કરતે સિંહ જોઇને ભય પામ્યો એવામા એક
વૃક્ષપર એક વાનરી બેડી હતી તેજ પોતાનુ પુછુ પકડાવીને તેને
વૃક્ષપર ચઢાવી લર્ધ પ્રણ રક્ષા કરી આપી પરતુ સિંહે ત્યા આવીને
વાનરી પાસે નિજ ભદ્ર-કિરાત-માગ્યો તેને નીચે ફેંકવા વાનરીએ
નાપાડીને કહ્યુ કે તે તો હવે શરણાગત છે થોડીવારે તે વાનરી
નીદ્રાવશ થન ગઈ એટલે સિંહે કિરાતને કહ્યુ-“વાનરીને તુ નીચે
ફેંક તેને ખાઈ રસ્તે પકુ” ને તારો મર્ગે ખુલ્લો થાય કિરાતે માન્યુ
વિશ્વાસ ધાત કર્યો-વાનરીને ધકકો માર્યો વૃક્ષે વૃક્ષે ફરવા કૂદવામા
ચપળ વાનરી નહી પડતા ડાંગાને લટકીને સ્વસ્થ થઈ બેડી. કિરાત
પણ શરમથી ઉભાસ થયો સિંહ બોલ્યો-અરે વાનરી ! વિશ્વાસઘાતી
કિરાતની હવે શાને રક્ષા કરે છે ? તેને નીચે ફેંકા દે વાનરીએ
ઉત્તર આપ્યો કે “સર્વાત્મના પશુ-ગાય-પરોપકાર સાર છે જડ
વૃક્ષ-નદી પણ તેટલાજ સાર છે. તો મારૂ વાનર શરીર પણ તેમજ
હોવુ ઘટે છે, આખરે તેને દંડ જોઇને સિંહ જતો રહ્યો-પછી કિ-
રાતને થોભાવીને તેના સાર ફળ લાવવાને તે વાનરી વનમા ગઈ.
પરતુ પાછી આવતા જુએ છે તો તેના નાના બચ્ચા તે કિરાત
જુખના દુખે મારીને ખાઈ ગયાનુ સમજાયુ તેણે કહ્યુ “ ક્ષુધાત
દશામા તે આવુ કર્યુ તો મારા બચ્ચા કૃતાર્થ થયા ને લે આ ફળો

પણુ ખા.' છતાં પણુ તેને ઉદાસી થઇ નહી તેનુ કારણુ પૂછતા કિરાત બોલ્યો-મને ઘેરથી નીકળતા બચ્ચાએ કંઈક માત્ર લેતા આવવાને કહેલુ પણુ તે હવે રહ્યુ નથી તેથી ઉદાસી છે વાનરી એ કહ્યુ “ એમ છે તો લે મારા શરીરને તારા તીરથી વિધી નાખ ને તારી ઇચ્છા પૂર્ણુ કર ” કિરાતે તેમ કયુ એટલે વાનરી સાડ દેવવિમાન આવ્યુ ” “કિરાતને પ્રસન્ન કરતા સ્વર્ગ મળે છે પણુ તેના વગર કેમ અવાય ?” એમ વાનરીએ કહ્યાથી પરિણામે સ્વ-સતાન ને કીરાત સહીત તે વાનરી સ્વર્ગ પહોચી શ્રી માણતી કુલ જન્મ સફળ કરી ગઇ.

આહવી દયાપરાયણતાનો સમાવેશ પ્રપત્તિ નૈઋતિકતામા થાય છે. યદ્યાપિ વૈશ્ણવને દયાનિર્વાહ સ્વર્ગાદિ પ્રાપ્તિ અર્થ નથી પરંતુ ભગ-વન્મુખોદ્ધાસાર્થે અવશ્ય દયાનિર્વાહ ગણાય છે

શ્રી વૈશ્ણવના હૃતપદ્મમા કૃણૈકનિધિ શ્રીપતિ પોતે વિરાજે છે ત્યા પછી નિર્દયતા નિષ્કુરતાની ગંધે શેની સભવે છે ? વૈશ્ણવત્વમા દયાનિર્વાહતા સ્વાભાવિક છે જ. “ તુલસી દયા ન છોડીયે જબલો ઘટમે પ્રાણુ ” તે આહવી રીતે. ઇતિ

(૩)

નિર્ભરતા

આ ત્રીજુ રહસ્ય છે. ભાર રહીત થઇ રહેવુ. તે યથાર્થ સહે-લાઈથી સમજવાને “ શ્રી ન્યાસ દશક ” જોઈ વિચારી લેવુ, એ-ટલે બસ છે.

દેહ આત્માના નિર્વાહની સમસ્ત ચિંતા છોડવી શ્રી પ્રભુપદમાં સર્વ ભાર અર્પીને દૈવ વિશ્વાસપૂર્વક નિર્ભર બનવું. તે સ્થિતિ તે નિર્ભરતા.

કર્મફળ સુખ દુઃખ દ્વંદ્વ તેનો ફળભોગ બનેમા અપ્રોતિ તનુ-ચિતાનો ત્યાગ પ્રભુ નિજ કિ કરેનો નાશ સહેતા નથી. રક્ષક છે તે રક્ષણુજ કરે છે કિ કરધર્મ-કૈ કર્યજ કરે જવાનું છે માલિક સ્વામી પ્રભુ શ્રી હરિજીજ છે મારે કષ્ટએ કરવાનું નથી. શ્રીહરિ પોતેજ પાર ઊતારે છે એ રીતે આત્મનિર્વાહની ચિતાનો ત્યાગ તે નિર્ભરતા દેહયાત્રા આત્મયાત્રાની ચિતાનો પરિત્યાગ અર્થાત્ સ્વય દેહાત્મરક્ષણુભાર છોડીને તે ભાર શ્રી પ્રભુપદે ધરીને તેજ શ્રામ-નારાયણના ચરણકમલમા વિશ્વાસ કરીને નિશ્ચિન્તા કરી લેવી તે નિર્ભરતા.

બ્રહ્માના લોક સુખ પર્યંતની ઇચ્છા કરવી. તેની પ્રાપ્તિ સારૂ પ્રયત્ન કરવા તેના ફળ પામવા- તેનું નામ દેહયાત્રા યત્નના અસા-મ્પર્ધથી કે, ઇતર હેતુથી તેની ચિતા ઉપજે છે. તે ચિતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અવયવ ત્યાગ ઇષ્ટ છે. કારણ કે જે કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે તે પ્રારબ્ધાનુસારજ છે શુભાશુભ કૃતકર્મ અનુગુણુજ પરિપાક ફલભોગ અવશ્ય છેજ. તે ભેગબ્યા વગર શતકોટી કલ્પપર્યંત કર્મક્ષય બીલકુલ નથી મનવડે શુભાશુભ કૃતકર્મ હોય તે પ્રમાણે માનસ ઉપભોગ છે. વાચીકકર્મ પ્રમાણે વાચીક ઉપભોગ ને કાયાક કર્મફળ ભોગ કાયાએ કરીને છે, જે જે ભાવે જેવું કર્મ સેવાય છે તે તે ભાવે શરીરવડે તેવું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ચાહે ચિતા કરો ચાહે મન કરો.

“ ન પ્રન્હૃષ્યેત્ પ્રિયંપ્રાપ્યનોદ્વિજેત્ પ્રાપ્યચાપિયમ્ । સ્થિર
બુદ્ધિરસંમૂઢો બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્માણિસ્થિતઃ ॥ સપદુઃખ સુખઃ સ્વસ્થઃ
સમલોઘ્નાશ્મ કાંચનઃ ॥

દેહયાત્રા ચિતાની હાની તે એ જ કે-સુખદુઃખ તે કર્મફળ છે તે કર્મહેતુક છે એમ જાણીને સુખે અપ્રોતિ ને દુઃખે અદ્વેષ. મહા-ત્માઓ વધારે સ્પષ્ટતાથી ગાંધ રહ્યા છે કે “ હે ભગવાન્ ! પૂર્વ કર્માનુસાર જે જે થવાનું તે થયા જવાથી ચિતા કંઈ નથી ચાહે સ્વર્ગે ચાહે નર્કે વાસ મળે. પરંતુ મરણકાળમા સુદર શ્રીચરણકમલના ચિતવનની વિસ્મૃતિ ન થાય તેટલું આપ જાળવી લેજો. ”

આત્મયાત્રામા ભગવતપ્રાપ્તિનો અભિપ્રાય છે કેમકે ભગવત પ્રાપ્તિવિના જીવના યથાર્થ સ્વરૂપનો આલિંગ્ય જનતો નથી. સંસાર અવસ્થામા તો પ્રકૃતિ સંબધ વિશેષથી અજ્ઞાનથી જીવનું યથાત્મ્યત્વ નિરોધીતજ રહે છે “આત્મયાત્રા કવત્ય પર્યન્તમ્” ભવભયાદિએ કરીને મહાનુભાવોને પણ આત્મયાત્રા નિર્વાહમા બંડી ચિતા રહે છે, તે નિર્વાહની ચિતાનો પરિત્યાગ તે આત્મયાત્રા ચિતાની હાની છે. “ પ્રભુ નિજકિ કર નાશકો, સહેન, રક્ષક હોય ’ પ્રભુ પાતાની નરતુની હાની કદાપિ પણ સહન કરતા જ નથી તાત્પર્ય રક્ષણ જ કર છે ‘ ધાયે ગોવિન્દ, ગંગેન્દ્ર ઉદ્ધારે ”-પ્રસિદ્ધ કથા છે.

એ રીતે શ્રોહરિજી સ્વામી છે હુતો કિ કરમાત્ર છુ. એ સ્વ-સ્વામીભાવ સંબધ દૃઢ કરવો ઉદ્ધાર હંતુ મારે તો કંઈજ કરવા પાળુ એ છે જ નહિ ! કંઈ અનુષ્ઠાન પણ મારાથી તો સ્વોદ્ધાર યોગ્ય જનતુ નથી શ્રી કુલશેખર સ્વામીજીએ પણ એજ કથું ગાયું છે કે

“ મવજલધિમગાધં દુસ્તરં નિસ્તરેયં, વથમહમિતિ ચેતો-
દાસ્મગાઃ કાતરત્વમ્ ॥ સરસિજદાશિદેવે તાવકી ભક્તિરેક
નરકમિદિ નિષળગા તારયિષ્યત્યવશ્યમ્ ॥

સાર એ જ કે હે મન ! એ ચિતાજ મત કર કે અગાધ દુસ્તર સંસારસમુદ્રને હું કેમ કરીને તરી જઈશ શ્રીમન્નારાયણુમા જે એક ભક્તિ છે તેજ અવશ્ય તારી દેશે.

એ પ્રકારે દેહાત્મયાત્રા ચિતાનો પરિત્યાગ અને શ્રીમન્નારાયણુ ચરણકમલમા મહાવિશ્વાસપૂર્વક નિશ્ચય સ્થાપિત, ગતિ, મતિ, કૃતિ તેજ નિર્ભરતા

શ્રી યામુનાચાર્યજી પણ “ પિતાત્વ ’ થી “ નવૈવાસ્મિદ્દિમર ” સુધીમા એમજ સ્તવે છે કે “ હે ભગવન્ ! સકલ જગતના માતા પિતા પુત્ર સહુત્ર મિત્ર ગુરુ આશ્રય આપ જ છં ! અને હું તો દાસાનુદાસ છું મને આપવિના ખીજો આશ્રય કે ભરોમો વિવાસ નથી. અને શ્રી કૃણુ મહાપ્રભુએ પણ “ સર્વવર્માન ” ચરમ શ્લોકથી નિર્ભરતાજ પ્રબોધી છે અને તેનું ફળે કહી દીધું છે કે-

“ યદિ વાતાદિદોષેણ મદ્ભક્તો માચનસ્મરેત્ । અહંસ્પરામિ મદ્ભક્તં નયામિ પરમાંગતિમ્ ” ॥

મરણ સમયે વાતાદિ દોષથી મારો ભક્ત મને ન સ્મરે તો પણ હું તો મારા ભક્તને અવશ્ય સ્મરું છું ને પરમગતિમા પરમ ધામમા લઈ જાઉં છું. ” ઇતિ-

૪. ઉપાયશૂન્યતા.

એ ચોયુ રહસ્ય છે. “ ઉપાય શૂન્યતા ” એ શું ? તે સદ્ધ સમજવાને શ્રી યામુનાચાર્ય સ્વામીજીનું જ સ્તવન જોવાથી ખાસ કહેવું બાકી રહેશે નહીં. તેઓશ્રી સ્તવે છે કે

નર્ધર્મીનષ્ટોસ્મિ નચાત્મવેદી । નભક્તિમાં સ્ત્વચ્ચરણારવિન્દે ।
અર્કિચનોડનન્યગતિઃ શરણ્યં । ત્વત્પાદમૂલં શરણં પ્રપદ્યે ॥

તેમના આ વચનોમા ઉપાય શૂન્યતા ભાવના પ્રત્યેકપદમા બહુ સ્પષ્ટ છે.

શાસ્ત્રમા ભગવત્પ્રાત્યર્થે કર્મજ્ઞાન ભક્ત્યાદિ ઉપાયો કહ્યા છે. અને પાપોથી પક્ષી જેમ ગગને ચઢી શકે છે તેમ કર્મને જ્ઞાનવડે જીવ બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરે છે અજ્ઞાન તિમિરનાશક કર્મ છે. બ્રહ્મપ્રાપક જ્ઞાન છે. અવિદ્યાયા મૃત્યુતર્તિર્વા વિદ્યાયાઽમૃત મણુતે ॥

“મન્મનામવ” ઈત્યાદિથી ભગવાન અનુનિજીને એમજ આજ્ઞા કરે છે કે મારામા મનવાળો થા મારો ભક્ત થા. મને જ પુજ. મને જ નમસ્કાર કર. એમ કરવાથી મનેજ તુ પામોશ મામેવયે પ્રપદ્યતે ” અને “ મક્તયાત્વનન્યયાશક્ય ” વચનોથી પણ તે જ કહે છે કે મારે જ શરણે આવે છે, જે મારી જ પ્રપત્તિ કરે છે, તે જ આ માયાને તરે છે. કેવળ અનન્ય ભક્તોવડે જ મારા એવા સ્વરૂપને તત્ત્વે કરીને જાણવા જોવાને અને મારામા પ્રવેશવાને મને પ્રાપ્ત કરવાને જીવ શક્તિમાન છે.

સપૂર્ણ ભક્તીમાન બન્યા છતાં પણ લાખાકાળે સાધ્ય અને દુષ્કર આ ઉપાયો છે એમ ગણવું અને ફળમા પણ અતીવ વિલબ્ધ છે તથા પોતે પણ તદ્દન અજ ને અશક્ત છે. એમ માનીને કેવલ ભગવત્ કશ્ચુમા જ વિશ્વાસ કરવો અને પોતે માત્ર એક દાસ છે તથાપિ ભગવત્ પ્રાપ્તીના ઉપાયોથી વિમૂખ છે. રહીત છે. એવી ભાવના કરવી. તેજ ઉપાયશૂન્યતા છે

વેદોક્ત લૌકિકધર્મનો પરિત્યાગ કરીને અર્થાત્ ફલમાં આ

શક્તિ ન રાખીને તેની પરવા ન કરીને શેષશેષી ભાવ સંબધનુ જ અવલંબન ભગવદેક શેષતામા વિરમીને દ્વયમત્રય ચિતવન સદા કરતા રહેવાથી સ્વય શ્રીહરિ જ પરમધામ પ્રાપ્તી કરાવે છે.

ધર્મસ્વરૂપેકરીને પરિત્યાગ કરવામા તાત્પર્ય નથી કિતુ ધર્મ પ્રાપ્તિ સકળ ક્ષત્ર શ્રી કૃષ્ણાર્પણ કરવામા જમ “ સર્વ ધર્માન્ પરિત્યજ્ય ” કહેવાનુ તાત્પર્ય છે તેમ નિષ્કામ કર્માનુષ્ઠાનથી સ પાદન થએલ જ્ઞાન ભક્તિ સંપૂર્ણ પ્રકટતા છતા તે સ્થિતિના અહ ભાવ પ્રમાદનો પરિત્યાગ કરવામા તાત્પર્ય છે “ યતન્તોય કૃતાત્માનો નૈનં પશ્યન્ત્યડ્વેતસ ॥ અચેતસ અકૃતાત્માઓ પ્રમાદ વશ થવાથી મારી પ્રાપ્તી અર્થે યતન કરતા રહેતા છતા પણ મને દેખતા નથી મને પામતા નથી સકલ કર્મ કરતો નારાયણ પરાયણ રહેતો થકો પણ કેવલ નારાયણ કૃપાથીજ પુરૂષ પરમધામ પામે છે અને તેથીજ “ ન ધર્મ નિષ્ઠોઽસ્મિ ” આદિ ઉપાયશન્યતા ભાવનાપૂર્વક શ્રી યામુનાચાર્ય સ્વામીજી જેવા મહાસમર્થ લોગ પણ દ્વયાર્થાનુસધાન પૂર્વક સદા સ્તવે છે કે “ ત્વત્પાદમૂલ શરણ પ્રપથ્યે ” પોતે આચાર્ય છે એટલે સકળ શાસ્ત્રજ છે સસાર સાગર તરવાના ઉપાયભૂત ધર્મ કર્મ તેથી સકળ જાણે છે. છતા “ ઉપાયશન્ય ” છે એ ભાવનાના હેતુએ કરીને “ ન ધર્મ નિષ્ઠોઽસ્મિ ” સકારણુ પ્રથમ પ દેજ કહ્યુ તેમજ તત્ત્વવેતા હોઈને કર્મનિષ્ઠ ન હોય તો ચિતા નથી તત્ત્વજ્ઞાનેથી તરી જશે. એ સંબધી કહ્યુ કે “ ન ચાત્મવેદી ” આત્મ જ્ઞાતીએ નથી ભાગવત છે. એટલે અવસ્ય ભક્તીયોગથી તરી જશે. તે બામત પણ ઉપાયશન્યતા દશા બતાવવાને ‘ ન માક્ષિમાન્ ” ૫૬ કથું હે ભગવાન ! આપના ચરુર્વાર્ધમા ભક્તિ એ નથી જગત્ વિષયોમા પ્રાપ્તિ-રતિ છે. આકચનત્વ અને અ.

નન્ય ગતિત્વ પણ કહીને ઉપાયશન્યતા ભાવનાનુ પરિપૂર્ણ રૂપ એ વચનોમા શ્રી સ્વામીજીએ સ્પષ્ટ પ્રકટ કરી દીધું છે ત્યાં વિશેષ એક શબ્દનો એ અવકાશ શેષ રહેતો નથી

૫. પરતંત્રતા.

ચિત્ અચિત્ પદાર્થ જડ એતન માત્ર ભગવન પરતંત્ર છે. તેને આધીન છે જે પદાર્થ પિતાનો તે તેના પુત્રોનો પણ ભાગવતો તે ભગવત્પુત્રો છે. પત્નીત્વે કરીને સ્ત્રી પિતાની વસ્તુ તેજ માતૃત્વે કરીને પુત્રોનો પદાર્થ એકજ છે માટેજ તન મન ધનથી ભગવદ્ ભાગવત આચાર્ય સેવામા આગ્રહ-કૃતાર્થતા છે અવશ્ય સ્મરણુમાં રાખવાનુ છે કે તે સેવામા ફલાનુસધાન ચિતવન લેશે ન થયુ જો-છએ કેવળ ભગવત્ આજ્ઞારૂપ-કે કર્યરૂપ-ભગવત્પ્રીત્યર્થે-તે સેવા પ-રાયણતા હોવી-રહેવી જોઇએ

અખીલ જગત-ચિત્ અચિત્ માત્ર-ભગવત્શરીર છે એમં
“ ईश्वर सर्व भूतानां हृद्देशेर्जुन तिष्ठति ” ઇત્યાદિથી સ્પષ્ટ છે. ભા-ગવત મહાત્મ્ય અનતશ્રાસ્મિ નાગાના દેવર્ષીણા ચ નારદ પ્રલ્હાદશ્રા-સ્મિ દૈત્યાના ’ ઇત્યાદિ વિભૂતિયોગમા પોતેજ ગણાવી દીધું છે એ ટલે ભાગવત કે કર્યના મહાત્મ્યનુ કથન કેવી રીતે કેટલું કરી શકીએ ?

પવન ત્હેના ભયથીજ નિયમસર વાય છે. સૂર્ય ઊગે છે તે પણ તેમજ અગ્ની ને મૃત્યુ પણ તેનેજ આધીન પ્રવર્તે છે

ભાગવત સેવાથી લાભ શુ ? લાભ અમોઘ છે ભાગવન સ ગ-થી ભગવત્કથાજ કેવલ પ્રાપ્ત થાય છે શ્રવણેન્દ્રીય-હૃદય-નિર્મલ થઈને તેમની સેવા પ્રભાવથી ભગવત ચારિત્ર ગુણકથન કાઝક્ષેપથી સ્વધર્મમા પ્રીતિ-નીષા-ભક્તી-પૂર્ણ પારતત્ય-પરવશતાની-ઉત્પત્તિ

સ્થીતિ-વૃદ્ધીની સીમાપર્યંત ભગવદાનંદ ભોગવાય છે.

ભાગવત સેવા તથા ભાગવત પરત્રનાના વિષયમા શ્રી આ-
લવદાર સ્વામીજીનો અભિપ્રાય પણ પરમ પ્રમાણરૂપ એમજ
સમજાય છે કે—

“ સકૃત્વદાકાર વિલોક નાશયા તૃણીકૃતાનુત્તમ મુક્તિ
મુક્તિભિઃ । મહાત્મભિર્મામવલોચ્યતાં નય ક્ષમેપિ તે યદ્દિ
રહોતિ દુઃસહઃ॥

તેમણે પણ શ્રી ભગવાનજી પાસે આવીજ યાચના કરી છે
કે હે ભગવન્ ! જે મહાત્માઓ આપનો વિયોગવિરહ એક ક્ષણ
પણ સહા શકતાજ નથી અને આપના આકાર-સાક્ષાત્સ્વરૂપ કિંવા
અર્ચાદિ દીપ્યમગલવિગ્રહના એકવાર પણ અવલોકન માત્રની
આશાએ કરીને-મુક્તિ-ભોગ માત્ર બ્રહ્મલોક પર્યંતના અને મુક્તિ
* મોક્ષને પણ નજીવત્ તુચ્છ ગણી કહાડે છે તે મહાત્માઓની મારા
ઉપર દૃષ્ટી થાઓ તે મહાત્માઓની મારાથી સેવા સત્સંગ અને એમ
તો ક્યા ? પરંતુ તેમની કૃપાકટાક્ષને પાત્ર તો એકવાર મને બના-
વી દો કિ બહુના.

૬. અપ્રાકૃતતા.

પ્રકૃતીનુ તે પ્રાકૃત પ્રાકૃત નહિ તે અપ્રાકૃત પ્રાકૃત એટલે—
પ્રાકૃતાનિ શરીરાણિ દેહરૂપાણિ યઃપુમાન્ ।

આત્મ રૂપમિતિ સ્મૃત્વા વર્તતે પ્રાકૃતોહિ સઃ ॥

પ્રાકૃત દેહરૂપ શરીરનેજ જે પુરૂષ આત્મા સમજીને ચાલે છે,
તે પ્રાકૃત છે તેમજ

પ્રાકૃતાકાર માત્માનં જ્ઞાનાકાર તયા પુનઃ ।

સ્વતંત્રોદયમિતિ જ્ઞાનમેતત્ પ્રાકૃત લક્ષણમ્ ॥

પ્રાકૃત આકાર દેહનેજ જે આત્મા માને છે અને જ્ઞાનવત્ અનુભવ કરનાર પણ દેહનેજ સમજે છે વળી પોતાને સ્વતંત્ર માને છે. એજ પ્રાકૃતનું લક્ષણ છે.

આ વિપરીત ભાવના તજવી અને હું તો પ્રાકૃત દેહથી જુદો છું જ્ઞાન આનંદ સ્વરૂપ છે તે આત્મા છું ભગવાનનો શેષ છું. ભોગ્ય છું —

જ્ઞાનાનંદમયોહ્યાત્મા શેષોદિ પરમાત્મન । તેમજ ભોક્તા શ્રી સ્વામી છે જીવો માત્ર તેના ભોગ્ય છે. પુરૂષોત્તમ તો એકજ છે. બાકી તો સર્વ ગોપીઓ છે તે રીતે જીવો સમસ્ત અને સ્વામીનો એકજ શ્રીપતિ પુરૂષોત્તમ શ્રીમન્નારાયણજી

૭ એકાંતિકતા.

આ સાતમું રહસ્ય અતીશય અનુષ્ટેય છે કમલપત્ર જળમા ઝેલું રહે છે છતાં બીજેલું રહેતું નથી તેજ મીસલે જીવ સસારમાં પ્રરબ્ધવશ નિર્વાહ કરે છે પરંતુ સસારથી પ્રથક્ રહી શકે છે. અને હૃદય ભગવત્ પાદારવિદમાજ નિયુક્ત રાખી શકે છે તે સમઝી ચૂક્યો હોય છે કે “માધવાગ્રી દ્વયોપાયો માધવાગ્રી પ્રયોજનમ્” પ્રાપ્તવ્ય શ્રી ભગવત્ ચરણાર્વિદ છે અને તે પ્રાપ્તી હેતુ, ઉપાય પણ તેજ પાદારવિદ છે અને તેજ ભાવનામા સલગ્ન રહે છે તે સ્થિતિ અકાંતિકતા છે.

અંત્યન જ્ઞાનશ્રવણ કે શુદ્ધિથી માત્ર આ વાત બની જતી

નથી કેવલ ભગવત્કૃપાથીજ સપાદન થાય છે અને તેજ શ્રીપતિ સ્વકૃપાદાત્રનેજ સ્વસ્વરૂપાનુભવ-દર્શન-આપે છે.

ભગવત્ કૃપાપાત્ર જીવની સ્થીતિ એવી થઇ જાય છે કે તે તત્ત્વવેત્તા હોય છે એટલે તે સાસારિક કાર્ય કરે જાય છે તોપણ એમ માને છે કે મારાથી કશું થતું નથી. ફલ માત્ર ભગવદર્પણ કરી દે છે. પાપથી તેથી કરીને અલીપ્ત રહે છે. ધર્મપ્રવૃત્તિ-અધર્મનિવૃત્તિ પણ અતર્યામી નારાયણ જે રીતે કરાવે છે તે રીતે બની આવે છે. માટે તેમા કાઈ સામર્થ્ય-ગતિ-સમતિ-નથી એમ માને છે

આવી સ્થીતિવાળા ભગવત્ કૃપાપાત્ર જીવને-મુમુક્ષુને-દેહમાધ-વાદિ સંગેગ ઉદ્વેગકારી લાગે છે કારણ તેમનો તેનાથી માર્ગ અન્ય દેખાય છે તોપણ તેની ઉપેક્ષા કરીને શ્રી ભગવત્ પાદારવિદ ચિ-ત્તવન સ્મરણમાજ એનો તેજ પ્રમથયે મચ્યો રહે છે. જેવી રીતે જલ દામા. મહાદુષ્પ શ્રી જનકીજી એ અનુભવતે છતે શ્રીમાસ્તીથી રામસ્વામી સદેશ-ગુણકથન-ગ્રવણ કરીને તે દુષ્પને તુચ્છમણીને શ્રીરામદર્શન આશ્રમા શ્રીસ્વામીગુણ કથન કીર્તનમા સમય ગાળી નાખ્યો હતો તેજ રીતે શ્રી ગુરુમુખ પ્રાપ્ત મત્રાર્થાનુસધાન આવ-તન-ચિત્તવન-ધ્યાનમા ભગવત્પ્રાપ્તી હેતુ ભૂત લએલીન મચ્યુ. અને તે અભ્યાસ અનુષ્ઠાન ફલ-ભગવત્પ્રાપ્તી શ્રી આચાર્ય કૃપાકટાક્ષ બલથી શ્રીભગવત્કૃપાને વશ છે તે પણ પરીણામે તેજ પ્રાપ્તી અવ-શ્ય સપાદન થાય છે કારણ કે તેની અર્જુનજી પ્રત્યે શ્રી ભગવદ્ વચન સ્પષ્ટ છે કે—

તમેવ શરણં ગच्छ सर्व भावेन भारत ।

मत्प्रसादात् परांशान्तिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥

સર્વ ભાવે કરીને ઉપાયે હું ને ઉપેયે હું છું એમ બધું મનેજ માનીને હે ભારત ! મારેજ ચારણે આવી જા-મારી કૃપાથીજ પરા-શાંતિ અને નિત્યસ્થાનને પામીશજ.

“ અપરાધસહસ્રમાજન ” ઇત્યાદિથી શ્રીયામુનાચાર્યસ્વામીજી પણ એવુંજ અનુસધાન કરે છે કે હું તો અનત અપરાધથી ભરેલો છું અગાધ સસાર સાગરના ઉદરમાં ડુબ્યો છું ઉપાય રહીત અગતિ છું. પરંતુ શરણાગત છું આપની કેવલ કૃપાથીજ આપ સ્વીકાર કરેઃ આપની પ્રાપ્તિમા મારે ઉપાયે આપજ છો.

૮ નિત્યરંગિતા.

આ આઠમું રહસ્ય એ છે કે ભગવત્ મરજીને પ્રતિદુત્ત-વામ ચરિત્ર તે પાપ-તેનો પરિત્યાગ-અને તેનેજ ગમતુ-પસદ પડે તેનું કરવાના સંકલ્પપૂર્વક અતર્યામી શ્રીમન્નારાયણ-હૃત્પદ્મમા. સદા ચિરાંજી છે એવી ભાવના વૃદ્ધો કરવી તે નિત્ય રંગિતા. એ રંગ પકડો ક્યારે પરખાય છે ? જ્યારે અતર્યામી શ્રીમન્નારાયણ હૃદયકમનમા પ્રકટે છે ત્યારે તે ક્યારે પ્રકટે છે ? જ્યારે પાપ માત્ર નિર્માજ ભસ્મીભૂત થઈ નીકળી જાય છે.

હૃદેશમા ઇશ્વર ચિરાંજી છે એમનો શ્રી ગીતાનું વચન છેજ. ત્યારે દેખાતા કેમ નથી ! રાગ દ્વેષાદિ દૂષિત ચિત્તમા તેઓ પ્રકટતા નથી. પારકું ધન હરનાર જીવ હિસક નિષ્કર લગ્યાડ દુરાભિમાનીમાં પ્રકટતા નથી તેવા જીવો દેહધારીઓ મુડદા છે

વિમલ મતિ થાય મત્સર રહીત થવાય શાંત ધર્માચરણશોભ રહેવાય-સર્વ ભૂતના મિત્ર બનાય-હિતપ્રિયવાદી થવાય-નિરાભિમાની

અને સદા નિઃકપટી રહેવાય ત્યારે તેવા સરકારીત પરિશુદ્ધ ચિત્તમાં શ્રી વામુદેવ બિરાજી રહે અને તે અતર્યામી પરમબ્રહ્મ શ્રીમન્નારાયણ ને ધ્યાનને દહર વિદ્યાવડે ખોલવા જોઈએ અને તેની કૃપાથી ત્યારે તે હૃદયમાં પ્રકટે-દર્શન દે છે અને તે ક્યારે સભવે છે ?

૧ પરમૈકાંતિકતા.

જ્યારે પરમૈકાંતિકત્વ તેની કૃપાથી બની શકે છે ત્યારે એટલે ગમે તેવા દુષ્ટ પણુ તેની નિવૃત્તિ કે પ્રયોજનાતરે કરીને પણ દેવતાંતર આરાધનમાં તેની પ્રવૃત્તિ બીલકુલ થતી નથી બલ્કે શ્રીપતિ આરાધન પણ લૌકીક પારમાર્થિક દ્વેષેચ્છાથી નહીં કિંતુ તે આરાધનજી જીવનુ મૂખ્ય કૈકર્ય કર્તવ્ય છે એમ ગણે છે ભગવત્ કૃપાથીજ આચાર્ય પ્રાપ્તો અને તેમનાથી અધિકાર-સરકાર-મત્રાદિ-તેનુ યથોપદિષ્ઠ અનુસધાન અને તે અનુસધાન એજ પરમજીવન રસાયન આચાર્ય ભક્તીનીષ્ઠા ઉપાસના-ધ્યાન, પુરૂષાર્થ વિરોધી આતરવિકાર સમસ્તના નિરસન હેતુમૂલ અતીવ આવશ્યક છે. તેમજ શરીરગત વિષયેષણા શરીર સમ્મન્ધે કરીને ઉદ્ભવે છે તેનો ભય કરીને તેનાથી બચી જવા વિરકન રહેવા માટે આપધિરૂપ પણ શ્રી આચાર્ય અને દેવનુ ધ્યાન-સ્મરણ-નેમજ ભાગવતોનો સત્સંગ-કે જેથી ભગવદ્ વિષયજ સેવાય-ચિતવાય-અનુભવાય-તેમનો વિયોગ એજ પરમ દુષ્પ-પરમ હુની-તેમનુ મેવન-સમાગમ-એજ આનંદ પરમાનંદ-જીવન સાક્ષ્ય !

બોધયંતઃ પરસ્પરં તુષ્યાંતિચરમંતિ ચ

બસ-હૃદ બીજી પચાતી કે પરવા શીકર રતિ પણ નહિ

“ કદાહમૈકાંતિક નિત્યર્કિકરઃ પ્રહર્ષદિષ્યામિ સનાથ
જીવિતમ્ ” કારણ કે “ ધનં મદીયં તવપાદપંકજંકદાનુ સાક્ષાત્
કરવાણિ ચક્ષુષા ”

મારૂં ધનતો આપના પાદપંકજ છે આવું નિત્ય અનન્ય ચિં-
તવન કરનારાઓ સારૂ શ્રીભગવાનજી પણ ગીતાજીમા કહી ચૂક્યાછે કે—

અનન્યાશ્ચિન્તયન્તોમાં યેજનાઃપર્યુપાસતે ॥

તેષાંનિત્યાભિ યુક્તાના યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥

મારા જે ભકતો અનન્ય બનીને મારી ખાસ ઉપાસના ચિત-
વન કર્યા કરે છે તે સદા અભિયુક્ત જીવોનું “ યોગ ક્ષેમ ”—યોગ—
ભગવત્ પરમ-ધામ-પ્રાપ્તો, ક્ષેમ—અપુનરાવૃત્તિ,—હું વહન કરું છું—
તેમને પરમ ધામમા હું લઈ જાઉં છું.

એમ છતાં કોઈ કર્મ શેષ ફક્ત ભોગ હેતુએ કરીને પૂન
ર્જન્મ આવી જાય તોપણ શ્રીયામુનાચાર્યસ્વામીએ એવી રીતે
અહુ માગ્યું છે કે—

“ તવદાસ્ય સુखैकसङ्गिनां भवनेष्वस्त्वपि कीट जन्ममे ।
इतरावसथेषु मास्मभूदपि मे जन्मचतुर्मुखात्मना ॥ ”

આપનું દાસત્વ એજ જેમનું “ એક સુખ ” છે એવા આપના
દાસ ભોગના ધરમા એક કીટ જન્મ પણ ભલે મારો થાય પરંતુ
તે સીવાયની બીજી અવસ્થામા એટલે કે ભગવદ્દાસથી ઇતરભોગના
ધરમા તો “ બ્રહ્મા ” નો અનાર આવી તોપણ મને મળુર નથી.
તેમ ન બને.

પરમૈકાંતિના પ્રાપ્તિ સારૂ પ્રથમ પંચસસ્કાર અતીવ આવશ્યક છે.

તાપઃપુંડ્રસ્તથા નામ મંત્રો યાગશ્ચ પંચમઃ ।

અભીતે પંચ સંસ્કારાઃ પરમૈકાંતિદેતવઃ ॥

શ અ ચક્ર તમમુદ્રા ધારણ, પુડ્ગારણ, ભગવત્સબધી નામ-કરણ, મંત્રગ્રહણ, અને યાગ, આ પચસ સ્કાર પરમૈકાંતિકત્વ પ્રાપ્ત્યર્થે શ્રી આચાર્યથી પ્રાપ્તવ્ય છે. અને તે સપાદન કરીને શ્રીમન્નારાયણોપાસનાજ પરમ કૈકર્ય-કર્તવ્ય છે. કાગણ કે મોક્ષપ્રદાતા તેજ શ્રીપતિ છે ધતર વન તેવા સાર મુદ્ધ ઇષ્ટ નથા—કારણ કે તેમનુજ વચન છે કે

યાંતિદેવવ્રતાદેવાન પિતૃન યાંતિ પિતૃવ્રતાઃ

ભૂતાનિયાંતિ ભૂતેજ્યાઃ યાંતિમઘાજિનોપિમામ્ ॥

પરમ પુરૂષાર્થ “મોક્ષ” છે. “મુક્તિમિચ્છેત્ જનાર્દનાત્” તેતેઃ “શ્રીમન્નારાયણનેજ આધીન છે. પ્રારબ્ધવશાત્ યથા સમય-કાળે-નિર્માણુ થયા પ્રમાણે કર્મ ભોગદ્વ સાપડે છે એટલે સાસારીક વિષયો સાર દેવતાઓની ઉપાસનાની ખાસ અપેક્ષા રહેતી નથી જેની પ્રાપ્તી પ્રારબ્ધ વશ નથી પણ કેવલ ભગવત્કૃપા આધીન છે. તેતો એક મોક્ષજ છે અને તે આપનાર શ્રીમન્નારાયણ સર્વોપરી દેવાધિદેવ એકજ છે કારણુ ઈકો હવૈનારાયણ આસીત્ ન બ્રહ્મા નેષાન ઇત્યાદિ પ્રમાણો સ્પષ્ટ એમજ કહે છે શ્રીઆલવદાર સ્વામી પણ

“સ્વાભાવિકા નવાધિ કાતિશયેશિતૃત્વં । નારાયણત્વાયિ ન મૃષ્યતિવૈદિકઃ કઃ ॥ બ્રહ્મા શિવ શતમઃ પરમસ્વરાદિત્યેતોપિ યસ્ય મહિમાર્ણવવિષ્ણુષસ્તે ॥ તથા કઃ શ્રિઃ શ્રિયઃ પરમ સત્ક

સમાશ્રયઃ કઃ ક પુંડરીકનયનઃ પુરુષોત્તમ. ક । કસ્યાયુતાયુત
શતૈકકલાંશકાંશે વિશ્વંવિચિત્ર ચિદચિત્પ્રવિભાગ વૃત્તમ્ ॥

કરીને પરમદેશત્વ પ્રતિપાદન કરે છે. શ્રુતિ પણ કહે છે.

નારાયણ પરંબ્રહ્મ તત્ત્વં નારાયણઃ પર. ॥

માટેજ “ નિખીલદેવકો છાડીકે હરિપદ એક મનાઉ, દ્વયમ-
ત્રાર્થ વિચારખો ગુરૂચરનન ચિત લાઉ ”

પરમેકાંતિક સર્વસ્વ આચાર્યમા ભગવાનમા સમર્પણ કરી દઇને
સ્વયં આચાર્ય આધીન ભગવદાધીન થઇ જાય છે ને દ્વયાર્થાનુસંધાન
પૂર્વક નિરતર આયુષ વ્યતીત કરી દેછે કારણ કે દેહાદિ સંસાર
તેને બહુજ ભયકારક થઇ જાય છે અને તેની નિવૃત્તિ દ્વયાર્થ ચિત-
વનથી જ બની આવે છે અને તેનું કામ આચાર્ય કટાક્ષથી ભગ-
વત્કૃપાથી ફેરવે બસ બની જાય છે એટલે શરીરમાં રહ્યાથકો જે
ચિતવન કાર્યાદિ તે અહીં કરે છે તેજ કરતો કરતો પરમધામમા
પહોચી તેજ કાર્ય ચિતવન સ્મરણપરાયણ નિત્ય ધામમા નિત્ય
નિત્ય અદ્ભુત આનંદનુભવ લેતો તેમાજ નિત્ય રહે છે, રમે છે,
શાંતિ પમે છે. આનંદવાન બને છે અને તેજ કામ નિરતર સદા
સદા કર્યા જાય છે ફરીને સસારે આવતો નથી—

યદ્ગત્વા ન નિવર્તેતે તત્થામં પરમંમમ

તે ધામને પામી જાય છે “મામેવૈષ્યસિ” તે શ્રીમન્નારાયણનેજ
પામી જાય છે. “મુક્ત” થાય છે મોક્ષ પરમગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.
અર્ચા અતર્યામી દીવ્યમગલ વિગ્રહરૂપે આદેહે જેનું સેવન ચિતવન

કીર્તન કરે ગયો હોય છે તેને જ પરમપદનાથ શ્રીમન્નારાયણરૂપ
સ્વરૂપ વિભવગુણગુણ દીપ્યમગ્ન વિગ્રહ સાક્ષાત્કારનુભવ આનંદસા-
ગરમા તે મુક્ત જીવ સદા આનંદાનુભવ સદાસાર વિવિધ કૈકર્ય
લીધા જ કરે છે એ રીતે પરમ પુરૂષાર્થ સદા સર્વદા મેળવી લે છે.
તેને ધન્ય છે ધન્ય છે સહસ્રધા, કોટીધા ધન્ય ધન્ય છે । । નમ-
સ્કાર છે. સર્વદા પ્રણામ છે કોટીશ પ્રણામ છે । ।

૧૦ સંબંધ જ્ઞાન સ્વરૂપતા-

અત્ત ચિદચિત્વિશીષ્ટ છે ચિત્ અચિત્ આત્મક જગત્ સર્વ
ભગવત્ શરીરભૂત છે પદાર્થ માત્રના શરીરી-આત્મા-ભગવાન્ ના-
રાયણ છે “યત્યપૃથિવીશરીર યસ્યાત્મા શરીરમ્”

સમગ્ર પ્રપંચનુ ઉપાદાન કારણ તેમજ નિમિત્તકારણ પણ
ભગવાન જ છે અત્ત પરિણામવાદ એજ સિદ્ધાંત છે.

“નરાજ્ઞાતાનિ તત્વાનિ નારાણીતિ વિદુર્બુધાઃ ।

તસ્ય તાન્યયનં પૂર્વ તેન નારાયણઃ સ્મૃતઃ ॥

પચમૂન-પચતન્માત્રા દશેન્દ્રીયો, મન, બુદ્ધિ, અહ કાર-પ્રકૃતિ;
અને પચીસમુ તત્વ-જીવ, એ સર્વ નરથી ઉત્પન્ન થયા છે એટલે
ને “નાર” કહેવાયા છે. તેમા વ્યાપ્ત નિવાસ કરી રહેનારો-તે
“નારાયણ” છે જીવંતા નિત્ય છે વાસ્તવીક ઉત્પાત્ત જીવની નથી.
પરંતુ મહા પ્રલયકાળમા બદ્ધજીવ ભગવાનમા લીન થઈ જાય છે.
સૃષ્ટી કાળે ભગવાનથીજ પ્રકટે છે માટે ભગવાનથીજ ઉત્પત્તિ કહીએ
તે યોગ્ય છે જેમ ઘટ મૃતિકામાજ છે તેમાથી થાય છે તેમ--

મત્તઃ પરતરં નાન્યત્ કિંચિદસ્તિ વનંજય ।

માયિ સર્વભિદંપ્રોતં સૂત્રેષાણિગણાઈવ ॥

“ રૂપઃ સ પરઃપાર્થઃ ” “ યસ્યાન્તઃ સ્થાનિભૂતાનિ ”

“ સર્વભૂતાનિ કૌન્તેય પ્રકૃતિં યાંતિ મામિકામ્ ।

કલ્પક્ષયે પુનસ્તાનિ કલ્પાદૌ વિસૃજામ્યહમ્ ” ॥

ભગવાને કહ્યું છે કે હું અર્જુન ! મારાથી પર કોઈ પદાર્થજ નથી જેમ દોરામા મણીઓ તેમ સમગ્ર જગત્ મારામા પ્રોત છે. તે પરસ્પર અનન્ય ભક્તોથી લભ્ય છે કલ્પક્ષયે સર્વ ભૂતો માર માં લીન થાય છે. કલ્પ પ્રારંભે હુંજ સર્વને રચુ છું એટલે “ મમૈવાશ ” જીવ “માગમા”-નારાયણમા લીન થઈ જાય-તેમથીજ પ્રકટે છે તે સર્વથા યુક્ત છે

ભગવાન ખુદ અવતાર લે છે. ભૂમીપત્ર પ્રકટે છે. તેવું યુગે યુગે કરે છે. તેનો હેતુ, સાધુ-ભક્તો-ની રક્ષા, ભક્તોને દુઃખ દેનારા દુષ્ટોને શિક્ષા કરવાને તથા ધર્મ સંસ્થાપન સાર્ તેમનુંજ વચન છે કે નમેભક્ત પ્રણયતિ ” ખાસ ભક્તની હાની ખીલકુલ થતી નથી. કારણ હું તેનું રક્ષણ પાલન કરું છું. સ્ત્રી વૈશ્ય શુદ્રાદિ પાપયોની જીવો શરણ આવેથી રક્ષુ છું તો પંચી પુણ્યશાલી બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રીયનો તો સવાલજ શું છે ? કારણ કે ભગવાનમા ભક્તવત્સલતા છે. સ્વભાવથીજ જીવ માત્રના સુહૃદ્ છે.

“ एवं निसर्ग सुहृदित्वायि सर्व जन्तोः स्वामिन्न चित्र मिद माश्रीत वत्सलत्वम्. ”

ભગવાન સમસ્ત કલ્યાણ ગુણામૃત સમુદ્ર છે—

“ वशी वदान्यो गुण वानृजुः शुचि र्मृदुर्दयालु र्मधुरः स्थिरः समः कृती कृतज्ञ स्वमसि स्वभावतः समस्त कल्याण गुणा मृतोदधिः ॥

એવા આપ દયાલુ મધુર શુદ્ધ ગુણવાન ઋણુ કૃતી કૃતમ્ સ્વભાવથીજ સમસ્ત કલ્યાણ ગુણોના અમૃત સમુદ્ર છે. “ ત્વદ્વિ મુદિત્ય ” ઇત્યાદિથી શ્રી આલવદારસ્વામી વિશેષ કહે છે કે આપના પાદારવિદને ઉદ્દેશીને એકવાર પણ જેમ તેમ પણ કૃતાં-જલી થઇને પ્રણમે છે કે તુરત તે સર્વ પાપ રહોત થઇ જાય છે. શુભ પુણ્યવાન થાય છે અને કદી પણ હાની પામતો નથી.

‘ભગવાનની આવી ભક્તવત્સલતા છે પરમ દયાલુના છે. દાસ રક્ષણપરાયણતા છે સર્વ શરીરીતા છે. તેના આવા સ્વભાવના જ્ઞાન યુક્ત તેની જે ઉપાસના તેજ સંબધ જ્ઞાન સ્વરૂપતા છે ભગવાન માલીક’ સ્વામી છે, હું તો દાસ છું હું પાત્ર છું. તે પાલક છે. હું શરીર ભગવાન મારા શરીરો ઇત્યાદિ આકાર બૂન જ્ઞાન સંપત્તિ તેજ સંબધ જ્ઞાન સ્વરૂપતા પદાર્થ સમઝવો.

૧૧ શેષ ભૂતતા.

જીવો અને ભગવાનનો અનાદિકાળથી-શેષ શેષભાવ-સ્વ-સ્વામી ભાવ-સંબધ છે તેનેજ શ્રી ભાષ્યકારે શેષ ભૂતતા કહી છે. વિભૂતી અધ્યાયમા ભગવાને પણ-આત્મ વિભૂતીઓ દીવ્ય છે. તેનો અત નથી એમ જણાવીને સકલ પદાર્થને સ્વશેષ કહેલ છે, વિભૂતિ-ત્વં નામ નિયામ્યત્વમ્ ” જે નિયામ્ય છે તેજ શેષ છે, “ ન દેહં ન પ્રાણાન્ ” ઇત્યાદિથી શ્રીયામુનાચર્યસ્વામી પણ એમજ સ્તવે છે કે હે મધુમથન સ્વામિન્ ! આપના શેષત્વ વિભવથી અદિર્ભૂત શેષતાથી રહીત પદાર્થ હું કશું પણ સહીશ નહીં. પછી તે દેહ હો પ્રાણ હો. ચાહે અશેષાભિલષિત કેમ સુખ હો. ચાહે ખુદ મારો

આત્મા કાં નહો. અથવા ખીજી-પરિવારાદિ કાં નહો. શેષના રહીત પદાર્થ કાઠપણુ હો તેના શ્વતખંડ થાઓ. નાશ પામો-આ મારી પ્રાર્થના સત્ય કરો. મધુમયન છે તો શેષતા રહીત કાઠપણુ પદાર્થનો નાશ કરવો આપને કડીણુ નથી. પદાર્થ માત્રમાં જીવ પણ ભગવાનનો શેષ છે. એ હેતુસર શેષ ભૂતતાની ઉપાસના આવશ્યક છે.

૧૨ શેષવૃત્તિ પરતા-

કર્તવ્ય સમજીને કૃણની અપેક્ષા વગર-તનમન ને ધનથી— ભગવત્ ભાગવતાચાર્ય સેવા કરવાની છે. તેનું નામ શેષવૃત્તિપરતા છે. જેમ વૃક્ષ મૂળમાં જળ રેડવાથી રકષ શાખાને જળ મળે છે તેમ એક શ્રીમન્ નારાયણની સેવાથી સર્વની સેવા થઈ જાય છે. સકલ શાસ્ત્રનો એજ સિદ્ધાંત છે કે અનન્ય જનીને ભગવત્સેવા કરવી જોઈએ. તે સાથે ભાગવત સેવા આચાર્ય સેવા પણ થવીજ જોઈએ.

“ ભાગવત કૈકર્ય પર્યન્તં ભગવત્કૈકર્યં સ્વસ્યભોગ્યં યથા
ભવતિ તથાતિષ્ઠતિ ” “ एवं વિધં ભગવત્કૈકર્યં ભાગવત કૈકર્ય
પર્યન્તં ન ચેત્ પૂર્ણત્વં ન યાતિ ”

ભગવત્સેવા કરનારો ભાગવત્સેવા ન કરે તો તે વિષ્ણુના પ્રસાદને તેની કૃપાને પાત્ર નથી. કિંતુ દાંભિક છે.

“ બલિભિશ્ચોપચારૈશ્ચ નૃત્ય ગીતાદીભિસ્તથા નિત્યમારાધ્ય
માનોપિ તતો વિષ્ણુર્ન તુષ્યતિ । તસ્માદ્વિષ્ણુપ્રસાદાય વૈષ્ણવાન્
પરિતોષયેત્ પ્રસાદ સુમુસ્વોવિષ્ણુસ્તેનૈવસ્યાન્ન સંસ્રદઃ ”

માટે વૈષ્ણવસેવા ભાગવતસેવાથીજ ભગવાન વિષ્ણુ પ્રસન્ન થાય છે. “ભારાધનાનાં સર્વેષાં તદીયારાધન પરમ્.” અને દાસત્વ સિદ્ધિ પશ્ચ ત્યારેજ છે. દાસકૃત્ય એજ કે ભગવદ્ભાગવતાચાર્ય સેવા તેથીજ દાસોની-વૈષ્ણવોની કૃતકૃત્યતા તે ન અને તો દાસતાની સિદ્ધિ પશ્ચ ક્યાંથી ? દાસતા એજ મારું સ્વરૂપ. ભગવદ્ભાગવતાચાર્ય સેવામાં પુરુષાર્થતા તેજ શેષવૃત્તિ તેના અનુષ્ઠાનથી શેષવૃત્તિપરતાની સિદ્ધિ સ્પષ્ટ છે. રાગનું સ્વરૂપ ઐશ્વર્ય તેમ જીવસ્વરૂપ-શેષવૃત્તિ એટલે શેષતા એ કાઈ ફલ સાધન નથી. તે સ્વાભાવીક સ્વરૂપજ છે.

જીવને જીવન તથા સત્તાની આહત હોય તો પોતે દાસ છે. પ્રભુસ્વામી છે એમ સદા સ્મરણ કરતો રહે.

શ્રીમન્નારાયણજી મારા સ્વામી, હું તેનો કિંકર-ભગવદ્ભાગવ-તકેંકર્ય તે મારું કર્તવ્ય-જીવન, આવૃત્તિ વૈષ્ણવે સદા સર્વદા ચિતવ્યા કરવીજ જોઈએ અને તેમ રહેવું વર્તવું જોઈએ તેમ કરે તેજ સાચો ભાગવત-વૈષ્ણવ-

૧૧ નિત્યચૂરતા.

આ તેરમું રહસ્ય છે. બહુ હુશીયારીથી નિત્ય શરૂતા નીભાવે જીવવાની છે વાણીથી ભગવન્નામ સ્મરણ કરવું જોઈએ; હાથેથી સેવા; પગથી ચાલીને મદીરે જવું. પ્રદક્ષિણા કરવી; તીર્થે જવું; દીવ્યદેશો-માં-ગિત્સંવોર્માં ફરવું; ગુહા ઉપસથ-ભગ-શુદ્ધ રાખવાજી જોઈએ. શ્રોત્રથી ભગવત્કથા શ્રવણ; શરીરે ભગવત્પ્રસાદી ચદનાદિ લેપ; આળાપ્રસાદી ધારણ; તે ત્વક્સેવા; નેત્રોથી દીવ્ય મંગળરૂપ નિરીક્ષણ

રસનાથી-ભગવત્પ્રસાદ આસ્વાદ, તુલસીપુષ્પ સુગંધ નાકથી; ચિત્તથી ભગવત્સ્મરણ-મનથી-સેવાદિન મનન; અહંકારથી “પ્રભુ મહારા છે” એમ સમજવું, “હું ભગવાનનોજ છું” એમ ગણવું, બુદ્ધિથી ભગવત્પાદારવિદ શરણાગતિમાજ નિશ્ચય, એ પ્રમાણે કર્મેન્દ્રીયો-જ્ઞાનેન્દ્રીયોને મનાદિને લૌકિક વિષયોથી રોકી દબને ભગવાનમાજ લગાવી રાખવી સાવધાનીથી-તેનું નામ નિત્યશરતા છે.

શ્રીકૃષ્ણશેખર આલ્વારશ્રી ગામ્ ગયા છે કે “જિવ્હે કીર્તય કેશવ” ઇત્યાદિ હે જીભ ! કેશવ કીર્તન કર્યો કર. હે ચિત્ત ! મુરરિપુત્રે સ્મર્યો કર, હે હાથો ! શ્રીધરનું અર્ચન કર્યો કરો હે કાન ! અન્યુત કથા પોત કર્યો કરો. હે નેત્રો ! શ્રીકૃષ્ણને નિરખ । કરો. હે પાદો ! હરિમદીએ જાઓ, હે નાક ! ભગવત્પ્રસાદી તુલસી સુધો અને હે શીર ! ભગવાન પાસે ઝુકી જાઓ સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરો. અજ્ઞમીજ “નામ” માત્રથી તરી ગયો. જોડો જોડો, આનંદ જોવિદ-મુકુદ-રામ-નારાયણાનંત નિરામયો હે ।” યાવજીવન સકીર્તન માત્રથી અવશ્ય મોક્ષપ્રાપ્તી સુલભ છે. શરીર તો અવશ્ય પડેછેજ-પડશેજ નિરામય કરનાર રામરસાયન ખૂમજ પીઓ. “રામરામશ્રી રામ-રામરામ હરે હરે”-માગીને લેવાનું નથી. દમડા જેસે તેમ નથી-“વાસી” થતું નથી. રાધવું પડતું નથી અક્ષય છે. યમદૂતોથી કામ પડશે ત્યારે એજ જાદુ કરામાત “રામ” નામજ કામ આવનાર છે સૌ સમજે છે. સ્મરે છે પણ નિરંતર સકીર્તન કર્યોજ કરવાની ટેવ-અભ્યાસ વધારવાની અગત્ય સ્વીકારી તેમાંજ રચ્યાપચ્યા રહીને એજ ગર્જન કરે જાય તેજ નિત્ય શરતાવાળા સાચા ભાગવત-વૈષ્ણવવીર-છે-ભગવાને પણ એજ આજ્ઞા કરીને

મુખ્યતઃ ચાર કામ નિરતર કરે જવાને ચીધી દીર્ઘ છે. “મારામા ચિત્ત ભગાવી દો, મારા ભક્ત બનો. મારૂં ભજન કર્યો જાઓ મારૂં અર્ચન કર્યો કરો. અને મનેજ નમ્યાં કરો ” ફળ તેથી એકે “ રત મનેજ પામશે ” “ મારાજ પરાયણ રહો-”આજ યોગ છે આજ શાંતિ છે. આજ સમાધિ છે.

૧૪ મુમુક્ષુતા.

મોક્ષધામ પ્રાપ્તિની ઈચ્છા તે મુમુક્ષુતા-કારણ સેવનમા તે ધામમા કોઈ અતરાય પ્રતિબંધકજ નથી. સ સારમા તો શ્રીપતિસેવામા લાખો વિધિ પ્રતિબંધક તૈયારજ ઝિમા છે. ભવવેશ-સ સાર સંબંધજ સ્વભાવતઃ એવોજ છે બાહ્યકાળમા ગમ નથી. સામ્યે નથી, કુમાર અવસ્થા પ્રમાદયુક્ત હોય છે. કોઈક અધ્યયનશીલ રહે છે યુવાનીનો તોરતો જૂદોજ મદાધતા-આસક્તિની પરિસીમા-હરિ હરિ, ધડપણે ગાત્ર શીથીલતા-વિસ્મૃતિ-રૌપ્યપરવશતા-બધુએ પૂરૂં, દિવસે-સાંસારીક વ્યવસાય-મનુરો; રાત્રે થાક સુશુપ્તીપરવશતા, એમ છતાં કઈ સેવા સુઝી તો તેમા વિધેનો અનેક સન્મુખ તૈયારજ છે ખીસુ ખાલી, શરીર અશક્તી, મન અન્ય વિષયોમા આસક્ત-દોષુ, વ્યાધીપીડા, જન્મમરણ સૂતક અણધાર્યા; સસારીઓની હર્ષદ્વેલછા-વધાર્થ ! અને હૃદય વિદારય શોક-રો કલકલાણ ! એકાગ્રતા ભગ અનિવાર્ય ! રામ રામ ? ! આ બધાની નિવૃત્તિ વગર નિર્વિધેને સેવન કયાથી બને ? ગુણત્રય વિવર્ણિતતો શ્રીવૈકુંઠ ધામજ-ને તેજ વૈષ્ણવે મેળવી લેવાનું કે જ્યાં કોઈપણ પ્રતિબંધકનું નામ નિ-

જ્ઞાને ન મળે । સ સાર તો સર્વવિધિ દુઃખમય હોયજ છે. પરંતુ સ્વયં નિવતનીયે નથી તેની હાની શરીર છોડે ત્યારેજ થાય છે. ઇચ્છાપૂર્વક શરીરત્યાગ તે તો આત્મહત્યાનું પાપ છે મુમુક્ષુની સંસારે સ્થિતિ કેવી । મહારણુની તપેલી રેતીમા ચાલતો પ્રવાસી-વ્યાકુલ-એક છાયા જોઈ તે નીચે બેસવા જાય તો જાણે કે એ તો મહા વિષધરની ફણાની છાયા ! ઊલમાંથી ચૂલમાં ભાગવતને સ સાર સખધ ન સહેવાય છે ન સ્વયં તજી દેવાય છે । તેથી ખીન્નતાની હદ આવી જાય છે આવી સ્થિતિમા આચાર્ય ચરણમા વિશ્વાસ-અને સામીપ્ય સ પાદનજ કરે છે ને તેમ કરીને દ્વાનુસધાન-નિરતર તેના અર્થના ચિતવનપૂર્વક આવર્તન કરતો કરતો મૃત્યુની વાટ જોતો બેસે છે. કારણકે મૃત્યુજ છુટક બારી છે-અતિથી સમાગમનો ઉત્સાહ ભગવતશરણાગતિ પરાયણ જીવને મૃત્યુ સમીપે થાય છે. તેવા કૃત કૃત્ય જીવને તો હીપાતર થયેથી જેમ કોઈને રાજ્યપ્રાપ્તિ થવાથી આનંદ ઊભરે છે તેમ મૃત્યુવશ થતા આનંદ ઓત્ર ઊભરાય છે. જ્યારે પાપી જીવને લય વેદનાની પરિસીમા કે પાપનો બદલો નરકે જવું પડે છે તેનું ભાન થઈ વિવ્હલતા જણાય છે.

મરણકાલે શ્રીવૈષ્ણવો ને તે આનંદ જૃહોજ છે. અર્ચારાદિ માર્ગે કેવી ગતિ-કેવું સન્માન પૂજન દેવાદિથી પામતો જાય છે તે તે પ્રકરણમા સ્પષ્ટ વર્ણન છે. ને શ્રીવૈકુંઠ ધામ અવૈષ્ણવાનાં અપ્રાપ્યમ્ છે માટે તેવો તેમને આનંદ નથી. તે લોક તો “ આત્મા જપ્ત ” માની બેઠા છે. આત્મામા વિદ્યમાન બ્રહ્મત્વ છે પરંતુ અવિદ્યાએ કરીને અનુભવ નથી. તેની નીવૃત્તિથી-જીવન-મુક્તિ ધારે છે. પરંતુ તેમની પ્રક્રીયાથી એમજ સિદ્ધ થાય છે કે તેમની

મુમુક્ષુતા બ્રહ્મ બનવા માટેજ છે. શમદમાદિ સંપત્તિવડે બ્રહ્મ-
શ્રદ્ધાસાંતેથી બ્રહ્મજ્ઞાન તે બંને સાર યાગાદિ અને દેવપૂજનાદિ
તે તો સાધન એટલે તેમને ભગવદ્ધારાધનાદિ તે ભગવાન બ્રહ્મ-પો-
તેજ બનવા ખાતર ! કર્તવ્યરૂપે વૈષ્ણુવોના જેવું નહીંજ. જ્યારે
વૈષ્ણુવોને તો મુમુક્ષુતા પોતે બ્રહ્મ બની જવા સાર છેજ નહીં-
બ્રહ્મને મોટો પરમાત્મા-પુરૂષોત્તમ શ્રીમન્નારાયણ જ છે. પોને શ્રવ
તો અણુ અશ છે. બને જૂદા પદાર્થ છે. “ તમેવ ચાચ પુરુષપ્રપન્ને ”
આદિપુરુષ બ્રહ્મ નારાયણ; પ્રપત્તિ કરનારો તે જીવ અને તે બદ્ધ
જીવ-ક્ષર-ત્રણાએ તેમાથી થોડા છુટીને ગયા તે કુટસ્થ મુક્ત, કિંતુ
પુરુષજ-આદિ પુરુષ નહીંજ. ક્ષરથી જૂદો-અક્ષરથીએ ઊત્તમ; ભોક-
મા ને વેદમા પ્રસિદ્ધ એવો તો પુરૂષોત્તમ શ્રીપતિ એકજ છે ને
તેજ પરમ બ્રહ્મ શ્રીમન્નારાયણજ છે એટલે જીવાત્મા બ્રહ્મ બનતો
જ નથી. અને જીવન્મુક્તિ તેમની કરાવે છે તે પણ ઉત્પન્ન થતી
નથી. પ્રાકૃત શરીર સહીત મુક્તિ સુખ દુ ખનો અત્યંત અભાવ તે
મુક્તિ ! એમ બની શકતુજ નથી શ્રુતી કહે છે કે “ નહવૈસશરી-
રસ્યાપ્રિયાઽપ્રિયયોરુપહનિરાસ્તિ ” સાસારીક દેહધારીને સુખ દુ ખનો
અત્યંત અભાવ બનતોજ નથી—

તેઓ એમ કહે કે પ્રપચ માત્ર મીથ્યા છે-તદતર્ગત સુખ
દુ.ખે મીથ્યા છે. તે મીથ્યાબૂત સુખદુ.ખો તો અત્યંત અભાવ
તેથી સશરીરની મુક્તિ છે. પ્રપચ મીથ્યા કહેવામા કંઈ પ્રમાણ નથી
પ્રમાણ હો તો તે પણ મીથ્યા બૂત-તેવા પ્રમાણ પ્રપચને મીથ્યા
કરાવી શકતાજ નથી. મીથ્યાને મીથ્યા કરાવવામા નિષ્ફલ કાલવ્યય
છે. સુખદુ ખને મીથ્યા જાણનારો તે જીવન્મુક્ત એમ કહે તો

પદાર્થ વ્યવસ્થા જ્ઞાન આધીન નથી પણ સ્વરૂપાધીન છે. અગ્ની તે અગ્ની છે બાળવુ તેનો સ્વભાવ છે તેને શીત માનીને સ્પર્શવાથી ફોલ્લો ન પડે એમ કંઈ થતુ નથી સંસારમા સુખદુઃખ પરિણામ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. તેની નિવૃત્તિ નથી માટે તેમના જેવી જીવન્મુક્તિનો સંભવજ નથી—

ઉપર કહીજ ચૂક્યા કે વૈષ્ણવો મુમુક્ષુતા સેવે છે તેનું કારણ કે સંસારમા અનેક પ્રતિબંધકો નડવાથી યથેચ્છ નિર્વિધિને ભગવત્સેવા બની શકતી નથી તેથી પરમધામમા યથેચ્છ નિર્વિધિને શ્રીમન્નાર'યણની સેવાજ દાસભાવથી કરે જવાના ઉદ્દેશે કરીને મોક્ષ આહે છે. કાંઈ પોતે બ્રહ્મ બની જવાને મોક્ષ ચહાતાજ નથી. માટેજ વૈષ્ણવોની મુમુક્ષુતા તેમની મુમુક્ષુતાથી વિલક્ષણ પ્રકારની છે બેઝિના મોક્ષમાં પણ ભેદ ખુલ્લો છે અવૈષ્ણવોનુ કહેવુ એમ છે કે આત્મા વ્યાપક છે તેનુ જીવું આવવુ બને નહીં. સ્થૂલ સૂક્ષ્મકારણ-શરીરોની નિવૃત્તિ તેજ મોક્ષ. વૈષ્ણવો તો ગુણત્રય વિવશ્ચત્—અને અવૈષ્ણવોને તો અપ્રાપ્યજ એવા શ્રીવૈકુંઠની પ્રાપ્તિનેજ “ મોક્ષ ” કહે છે, કારણકે ખૂદ ભગવાને પણ તેમજ કહ્યુ છે કે,

“ યદ્ગત્વા ન નિર્વર્તન્તેતદ્દામ પરમં મમ ”

તેમ કહેનાર ખૂદ શ્રીકૃષ્ણચરણ પોતે “ શ્રીપતિ શ્રીમન્નારાયણ ” છે

“ બ્રહ્મણ્યો દેવકી પુત્રો બ્રહ્મણ્યો મધુસુદનઃ । બ્રહ્મણ્યો પુંઢરીકાક્ષો બ્રહ્મણ્યો વિષ્ણુ રુચ્યતે.

અને તેનુ ધામ તે

“ શ્રીવૈકુંઠ ભુવનમ્ ”—“ ઓમ્ નમો નારાયણાયેતિ મંત્રો
પાસકઃ વૈકુંઠ ભુવનં ગમિષ્યતિ તદિદં પુંડરીકં વિજ્ઞાનઘનં
તસ્યાતદિદામ માત્રમ્ ॥ ”

“ ઓમ્ નમો નારાયણાય ” મંત્રોપાસક વૈકુંઠ ભુવનમા જશે.
તે આ પુંડરીક વિજ્ઞાનઘન વીજળા જેવી કાંતીવાળા છે. તેના ઉપા-
સકને તેનું તેવું સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે તે સ્થાનપતિ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર સ્વયં
ઉપર પ્રમાણે શ્રીમન્નારાયણ કહેનારા છે કે મારા ધામે ગએલા
પાછા ફરતા નથી તેવું મારું ધામ છે

જેઊની ભક્તીમા પણ ભેદ છે. તેઓ પોતે બ્રહ્મ બનવાને ભક્તી
કરે છે ! તે શ્રદ્ધા લક્ષણ છે વૈષ્ણવોની પ્રેમલક્ષણ છે. જીવનુ સ્વરૂપ
છે કે ભક્તી કરે.

જેઊના બ્રહ્મમા પણ ભેદ છે સગુણ કલ્યાણ ગુણગણ વિશિષ્ટ
બ્રહ્મ વૈષ્ણવોને છે. તેમનો બ્રહ્મ નિર્વિશેષ બ્રહ્મ છે તેમના જે પ્ર-
માણો આવે છે તેથી જ બ્રહ્મ સર્વિશેષ હરી જાય છે. તે સમજવાને
વૈષ્ણવવીર મહાત્મા અનંતપ્રસાદજીનો “ અદ્વૈત વિવેચન ” એક
લેખ જોઈ લેવો ખસ થશે.

૧૫ અવધિ ગોચરતા.

કામ્યકર્મનો ત્યાગ અને મુક્તિ પ્રાપ્ત્યે હરિકૃપા સપાદન કરી
લેવાને શ્રીહરિ પાદારવિદમા જ દૃઢ ચિત્તવૃત્તી રોકી રાખવી તે અ-
વધિ ગોચરતા ભગવાન કહે છે કે યતિસ્મૃતિ તે મારી આજ્ઞાઓજ

છે. તે નહીં માનનારા તેનું ઉલ્લંઘન કરનારા લોક મારા ગુન્હેગાર દ્રોહી છે. ભક્ત વૈષ્ણવ તેજ જે વિશ્વનું આશ્રયોને માને પાળે તેને તોડનારને “વૈષ્ણવ” કેમ ગણી શકાય ?

“વૈષ્ણવ” નું લક્ષણ એજ કે—સ્વવર્ણાશ્રમ ધર્મ છોડે નહીં; શત્રુમિત્રપક્ષમા સમદષ્ટી રહે, અસ્તેય સેવે. પારકી વસ્તુ લે નહીં; ક્રોધની હાની ચિત્તવે નહીં, કરે નહીં, અને શુદ્ધ ચિત્ત રહે. તેમ હોય તેજ વિષ્ણુભક્ત કામ્યકર્મનો પરિત્યાગ કરે અને મોક્ષ સાફ કેવલ શ્રીહરિ કૃપામા જ દઢ વિશ્વાસ રાખે. તે વૈષ્ણવ, બીજાઓ અહમ્મયાનને મોક્ષમા પ્રયોજક માત્ર માને છે તે યથાર્થ નથી.

૧૬. પરાકાષ્ટતા.

સાસારીક સુખદુખે સમાન વૃત્તિવાન, સર્વ પ્રકારે ભગવત્ ભાગવત્ સેવા સંપૂર્ણ પ્રકારે કરે, જેવી શ્રી અનંત શેષજી કરી રહ્યા છે. શ્રીપતિનું નિવાસસ્થાન—ગૃહ તે પણ શેષજી શૈયા જોઇએ તો શૈયા પણ શેષજી જ સિદ્ધાસને શેષજી પાદુકા પણ તેઓજ, વસ્ત્ર તકીયા, છત્ર, ઇત્યાદી જેનો શ્રીપતિએ સંકલ્પ ઇચ્છા કર્યો કે શેષજી તે રીતે સેવામા તૈયાર ! એટલે સર્વ વિધિએ વારતવિક શેષ તો શ્રી અનંત શેષજીજ છે. તેજરીતે યથાશક્તિ યથા સાધન સર્વાંશે પ્રેમપૂર્વક વૈષ્ણવે ભગવત્ ભાગવત્ સેવા કરે જવી જોઇએ. તેમાં કકળાટ ખીન્ન ચિત્ત હરગીજ ન જોઇએ. સાસારીક પરિવારાદિ દ્વારા પ્રાપ્ત સુખદુખોમા પણ સમાનવૃત્તિ ધટે છે. પરદોષ દર્શન ન જોઇએ. નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મ ઉભય મત્રાર્યાનુસધાન, ભગવત્ ભાગવતાચાર્યની

સેવામાં વિશેષતઃ કાલક્ષેપ ખાસ ધ્યાન જોઈએ. અનેક વિધિ પાપોથી નિવૃત્તિ જોઈએ. આત્મવત્ સર્વ જૂતોમાં સમદૃષ્ટી જોઈએ. સુખ હો કે દુઃખ હો. ભગવદભિપ્રાય પ્રમાણે તેજ ખરો “યોગી” છે. પ્રિય અપ્રિય પ્રાપ્તિમાં સ્થીરમતિ નિર્મોહીત રહે અહ્મવિદ્ હોય અહ્મમાં સ્થીત રહે. સુહૃદ મિત્રવર્ગમાં ઉદાસી; શત્રુઅધુઓમાં સમાન મધ્યસ્થ; પાપીને સાધુપ્રતિ સમાન બુદ્ધિ; હર્ષ ન કરે, ન દ્વેષ કરે, ન ઇર્ષ્યા કરે, ન શોક કરે; શુભઅશુભ બેઉને લજે. ભક્તિમાન તેજ નર ભગવાનને બહાલો છે. લોક જેનો દ્વેષ ન કરે જે લોકનો દ્વેષી ન બને. હર્ષ શોક ભય ઉદ્વેગથી સદા મુક્ત નિરાળો રહ્યા કરે તેજ ભક્ત પ્રભુપ્રિય છે.

૧૭. ઉપાય સ્વરૂપ જ્ઞાનતા.

સંસાર તરવા સાર કેવલ એક ઉપાય શ્રી ભગવત્કૃપા છે. તે ભગવાનના મુખ્ય પાત્ર સ્વરૂપ પણ સૌ કોઈ જાણે છે. એક તો શ્રી પર વાસુદેવ શ્રી વૈકુંઠપતિ, બીજી વ્યૂહ, ચતુર્વ્યૂહ, વાસુદેવ, સ કર્ણશુ પદ્મભન, અનિરુદ્ધ; ત્રીજી અવતાર શ્રીરામકૃષ્ણાદિ, ચોથું અર્થાભી અને પ મુ તે અર્થાવિગ્રહ તેમાં પ્રથમના ચાર તો મારા જેવા અલ્પ જીવોને દર્શનનો સભવે નહીં એટલે અગમ્યજ એટલે અર્થાવિગ્રહ જે અમને તો આ શરીરે સેવા સાર સુલભ; સંસાર તરવાને તે અર્થાવિગ્રહની જ કેવળ કૃપામાં દૃઢ વિશ્વાસ. તેનું નામ ઉપાય સ્વરૂપ જ્ઞાનતા છે. ગાયના દેહમાં દુર્ગ્ધાતરગત ઘેને છે પરંતુ તે રીતે તે ઘેત તેને બળ દઈ શકતું નથી. દુધ દુહો, તેમાંથી પ્રક્રીયા પુર સર ધી

નીપજવે તે ધી અન્નાદિ સાથેજ તેને આપે ત્યારે તેનું બળ વધે છે. તેજ મીસલે અંતર્યામી ભગવાન અંતરે છે તેને ખોળવાને પ્રક-
ટાવવા જોઈએ. તેજ અર્યાવિગ્રહવાન પોતે છે. તેમની કૃપા સસાર
તરવામા પ્રધાન છે તે પરમ સુલભ છે. દયૈક નિધિ છે ભક્તાધીન
છે. સર્વ અપરાધોની ક્ષમા દેછે. બાહ્યેન્દ્રિયોને પણ ગોચર છે ભક્ત
ભાગવતલોક જેવા ઉગ્ર દૃઢભાવે સેવે છે તે પ્રમાણે તેરીતે તે
પ્રસન્ન થાય છે. માટે તેની કૃપા પ્રાપ્તી અવશ્ય સંભવીત છે તેના
પુરાવા મોજુદ છે.

શ્રી બોડાણાની સેવાથી પ્રસન્ન તે તેને ગામ તેની જોડે ગયા
ને રહ્યા જ છે. તીર સહ્યા, સવાવાલ સોનાથી તોલાયા ! તે હાલે
અનેક પરચા પૂરે જ જાય છે ! તે અર્યાવિગ્રહ શ્રી રણછોડ દામો
દરદેવ પ્રત્યક્ષ સેવ્ય છે. તેજ પ્રભુએ નૃસિંહમહેતાના અનેક કષ્ટો
નિવાર્યા સ્વહસ્તે ભરસભામા હાર પહેરાવ્યો. તેજ રૂપે જીર્ણગઢમા
હાલે પ્રત્યક્ષ વિરાજે છે અને તેજ પ્રભુસેવાથી પ્રસન્ન થઈ પરમ
મહેતાને “ વૈષ્ણવ ” પદ પરપરાગત આપી દઈ સૂક્ષ્મરૂપે મગલ
પુરમાં સવત ૧૫૦૧ માં પધારી તેજ અર્યાવિગ્રહમા આદિરૂપ સ્વરૂપે
ભક્તવીરને દીવ્યદર્શન દેનારા તે કુલ પરિવારથી સેવા લેતા હાલે
કાળક્રમે કરીને એજ જીર્ણગઢમાજ વિરાજે છે એ પરમતમેતાના
વશમાં થએલા ભક્ત પ્રભુલાલભાઈની સેવાના શ્રીમુરલી મનોહર
સ્વામિનીજી જુગલજોડી મંગલપુરમા પ્રત્યક્ષ પ્રકટ વિરાજીત
રહ્યાની પ્રતીતી સારૂ પરીશ્રમ લીધાના પરચારૂપે શ્રી કુમકુમા પદ્મ
પાદ ચિન્હોના પ્રત્યક્ષ દર્શન ધારથી ભક્તના મદીરે સ ૧૯૬૦ ની
વસંતપચમીએ કારણુ વિશેષથી તત્કાલ અનેક ભાવીક ભક્તોને

મગલપુરની નામર શાંતિને તે દિવસે પ્રાત કાલમાં થઈ ચૂક્યાં છે. વાહ વાહ. ! અર્યાવિગ્રહ કટાક્ષ કૃપાની પરિસીમાજ છે શ્રીનાથજીવા. શ્રી પુડ્ડીક વિઠ્ઠલથી શ્રી વ્યાલમુકુદ આદિ અનેક અર્યાવિગ્રહોના અનેક ભક્તોના પરચાઓના અનેક પ્રાર્થીન દાખલાઓ પરીચીત છે. પ્રસિદ્ધ છે અર્યાવિગ્રહ ભગવાન એવા દયાળુ છે. માનસીક ઉપાસનામાં પણ એજ અર્યાવિગ્રહ ભગવદ્રૂપ ધ્યાનમાં મોજીદ પણ તે અતી કઠણુ કામ છે. વિરલ ભાગ્યવાનનેજ સાંગોપાગ બની આવે છે ધ્યાન કરીને ધ્યાનાવસ્થિતદશામાં સર્વવિધિ આરાધન તેજ માનસીક ઉપાસના છે. યોગ છે. યોગયુક્તતા છે

૧૮ આત્મારામતા.

સર્વ વિધિ સયોગ વિયોગાદિ સુખદુઃખમાં સમાનતા—ન હર્ષ—ન ઉદ્વેગ—દુઃખ માત્રનો ધૈર્યથી અનુભવ, પરિવારાદિમાં અનાસક્તિ; ક્રોધનો પ્રેમ સાચો નથી. સ્વાર્થ કે સમૃદ્ધી હેતુભૂત છે એમ પક્ષી દહતા પુત્ર પ્રકટે તો સમયે જન્મ થવામાં જનનીજ મરે, મોટો થતો જાય તેમ પિતાના દ્રવ્યનો અનેક વિધિ વ્યય—નાશ, અને મરી પડે તો પોતા સાથે ગોયા પિતાના પ્રાણુ પણ સગે લેતો જાય એ પુત્ર સપત્તિનો મહા સુખાસ્વાદ. વન બાળનાર અગ્નીને પવનની સહાય મળ્યેથી વધે છે. તેજ અગ્ની દીપમાં છે. અદ્ય પવનને ઝપાટે તે બુઝાઈ શાત થાય છે. તેજ ઘાટ—હિસાબ—સીનો ને ધનનો છે. ઉપાર્જન—રક્ષણ—નાશ—માતાપિતા—અધુવર્ગ ને પિતા પુત્રમાં વિશેષ કારણે ધન બને છે. સાચુ નિઃસ્વાર્થ કેવલ કલ્યાણકારીજ એવું

સગી કોઈ નથી. પ્રાકૃત પદાર્થ માત્ર દુઃખપ્રદ વિશેષ છે સર્વ વિધિ સર્વસ્વ તો માત્ર એકજ શ્રીપતિ શ્રીમન્નારાયણજ સાચા છે. જે ગણો તે બધુએ તે શ્રીપતિ “વાસુદેવઃ સર્વે સમહાત્મા સુદુર્લભઃ” શ્રીમન્નારાયણમાજ રમી રહેનારા સાચા આત્મારામ ’ છે. અને તે એકતાનતા તે “આત્મારામતા ” છે—સરકાર બળથી—દીર્ઘકાળ પર્યંતના અનુસંધાન—અનુષ્ઠાનથી અવશ્ય એ સ્થિતિ આવે છે એ સંશુના અનુભવની વાત છે.

મતિ—જ્ઞાતિ. જ્ઞાતિ. જ્ઞાતિ:

પદ્માધિરાજે ગરુડાધિરાજે, વિરંચિ રાજે
સુરરાજ રાજે, ત્રૈલોક્ય રાજે ખિલલોક રાજે.
શ્રીરંગ રાજે રમતાં મનોમે ॥
અક્ષાદિ વંદે ચ શિવાદિ વંદે સનકાદિ વંદે
ચ શુકાદિ વંદે, ત્રૈલોક્યવંદે મુનિ ચા૩
વંદે, શ્રીરંગ વંદે, રમતાં મનોમે ॥

અનતાનંત સયન ! પુરાણ પુરૂષોત્તમ ! ॥
રંગનાથ ! જગન્નાથ ! નાથ તુભ્યં નમોનમઃ ॥

